

Київ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародних фінансів

Освітньо-професійна програма «Міжнародна економіка»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки
Спеціальність 051 Економіка

ПОГОДЖЕНО

Керівник проектної групи (гарант) освітньо-
професійної програми

Я.М. Столярчук

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

О.М. Мозговий

2024 р.

2024 р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Кривоблоцькому Костянтину Сергійовичу

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Циклічність розвитку глобальної економіки»

Тему затверджено наказом ректора Університету від «07» грудня 2023 р .№ 2230-ст

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	Теоретичні засади циклічності розвитку глобальної економіки
Розділ 2	Аналіз особливостей циклічного розвитку глобальної економіки
Об'єкт дослідження:	Циклічність розвитку глобальної економіки
Предмет дослідження:	Періодичні процеси в економічному розвитку, їх види та характеристики
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Дослідження зосереджено на вивченні сутності циклів в середині економічних систем, аналізі розвитку глобальної економічної системи. Вивчення впливу світових економічних криз на перебіг світового економічного розвитку за допомогою аналізу показників економічного розвитку. Вивчення підходів до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності економічної системи.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	Проаналізувати сутність циклічного розвитку світової економіки, класифікацію та причини виникнення світових економічних криз та циклів
У розділі 2	Зробити аналіз особливостей циклічного розвитку глобальної економіки через дослідження аналізу впливу економічних криз на глобальну економіку шляхом виявлення підходів стабілізації економічного розвитку

Завдання підготував науковий керівник

Н. В. Савчук

«_____» _____ 20__ р.

Завдання одержав здобувач

К. С. Кривоблоцький

«_____» _____ 20__ р.

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 67 сторінок, 6 таблиць, 7 рисунків, список використаних джерел з 32 найменувань, додатки.

«Циклічність розвитку глобальної економіки»

Актуальність даного дослідження пояснюється важливістю розуміння протікання економічних процесів для кожної держави. На сьогоднішній день глобальна економіка існує у вигляді єдиної світової економічної системи, яка пов'язує в собі менші економічні системи, такі як національні й міжнародних компаній. Згідно з теорії циклічності будь-які економічні системи піддаються періодичним коливанням, що включаються в економічні цикли. Ці цикли відображаються у змінах у виробництві, споживанні, інвестиціях та зайнятості.

Розуміння природи й перебігу цих циклів має велике значення для багатьох галузей, від бізнесу до політики. Бізнеси використовують ці знання для розробки стратегій управління ризиками та прогнозування попиту на їхні товари та послуги. Уряди використовують ці дані для прийняття рішень щодо фіскальної політики та монетарних заходів, спрямованих на згладжування циклів та підтримку економічного зростання.

Об'єкт дослідження - циклічність розвитку глобальної економіки

Предмет дослідження: періодичні процеси в економічному розвитку, їх види та характеристики

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи: дослідити сутність циклів в середині економічних систем, проаналізувати розвиток глобальної економічної системи. Вивчення впливу світових економічних криз на перебіг світового економічного розвитку за допомогою аналізу показників економічного розвитку. Вивчення підходів до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності економічної системи.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

1. Визначення концепції циклічності світової економіки:
2. Аналіз особливостей циклічного розвитку світової економіки:
3. Визначення основних підходів до формування стабільного економічного розвитку в умовах циклічності

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Висновки та рекомендації проведеного дослідження можуть служити основою для розв'язання актуальних економічних проблем, пов'язаних із розумінням природи економічної циклічності та синхронізації економічних циклів на рівні держав та бізнесів. Розгляд впливу глобальних економічних та фінансових криз на економічний розвиток світу може посприяти створенню ефективніших політичних та економічних стратегій розвитку як окремих держав, так і світу загалом в умовах його циклічності. Що в свою чергу зменшить негативний вплив економічних та фінансових криз на держави та їх населення й допоможе досягти стабільного і органічного глобального економічного розвитку.

Описані та застосовані методи аналізу можуть бути застосовані на практиці для зменшення впливу циклічності економічного розвитку на окремі країни

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024.

Рік захисту роботи 2024.

Ключові слова: циклічність, глобальна економіка, економічні цикли, економічна криза, стабілізація розвитку

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача
освітньо-професійної програми «Міжнародна економіка»
Кривоблоцький Костянтин Сергійович
на тему
«Циклічність розвитку глобальної економіки»

1. Актуальність теми: пояснюється важливістю розуміння протікання економічних процесів для кожної держави. Глобальна економіка існує у вигляді єдиної світової економічної системи, яка пов'язує в собі як економічні системи, такі як національні й міжнародних компаній. Згідно з теорії циклічності будь-які економічні системи піддаються періодичним коливанням, що включаються в економічні цикли. Ці цикли відображаються у змінах у виробництві, споживанні, інвестиціях та зайнятості.
2. Позитивні риси кваліфікаційної бакалаврської роботи: представлена робота є самостійним дослідженням, автором досліджено теоретичні засади розвитку глобальної економіки і було знайдено підходи стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності.
3. Наявність самостійних розробок автора: відсутні.
4. Цінність теоретичних висновків та практичних рекомендацій. Автором запропоновано напрями реформування економіки України задля запобігання кризових процесів на підставі дослідження глобальної економіки.
5. Наявність недоліків: аналітика, яка є в роботі бажає поширення аналітичних даних. Аналітичні данні представлені, але їх має бути значно більше. Робота тільки виграла би від їх поширення.
6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК: робота Кривоблоцького Костянтина Сергійовича відповідає вимогам щодо написання кваліфікаційної бакалаврської роботи, допускається до захисту.

Науковий керівник:
доктор економічних наук, професор,
професор каф. міжнародних фінансів

Н.В.Савчук

(підпис)

(прізвище, ініціали)

«08 червня 2024р.

Зміст	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	6
1.1.Сутність циклічного розвитку глобальної економіки.	6
1.2. Класифікація глобальних економічних циклів і криз.	14
1.3. Причини виникнення економічних циклів та криз.	23
РОЗДІЛ 2	33
АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	33
2.1.Загальна характеристика циклічності глобального економічного розвитку.	33
2.2.Аналіз впливу економічних криз на глобальну економіку.	44
2.3.Підходи до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності	54
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність даного дослідження пояснюється важливістю розуміння протікання економічних процесів для кожної держави. На сьогоднішній день глобальна економіка існує у вигляді єдиної світової економічної системи, яка пов'язує в собі менші економічні системи, такі як національні й міжнародних компаній. Згідно з теорії циклічності будь-які економічні системи піддаються періодичним коливанням, що включаються в економічні цикли. Ці цикли відображаються у змінах у виробництві, споживанні, інвестиціях та зайнятості.

Розуміння природи й перебігу цих циклів має велике значення для багатьох галузей, від бізнесу до політики. Бізнеси використовують ці знання для розробки стратегій управління ризиками та прогнозування попиту на їхні товари та послуги. Уряди використовують ці дані для прийняття рішень щодо фінансової політики та монетарних заходів, спрямованих на згладжування циклів та підтримку економічного зростання.

Дослідження циклічності глобальної економіки також допомагає в управлінні фінансовими ресурсами, зменшенні впливу економічних криз та сприяє стабільному економічному розвитку. Без такого розуміння може бути складно передбачити або врегулювати економічні зміни, що може призвести до серйозних наслідків для глобальної економіки та суспільства в цілому.

Мета дослідження: дослідити сутність циклів в середині економічних систем, проаналізувати розвиток глобальної економічної системи. Вивчення впливу світових економічних криз на перебіг світового економічного розвитку за допомогою аналізу показників економічного розвитку. Вивчення підходів до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності економічної системи.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

1. Визначення концепції циклічності світової економіки;

2. Аналіз особливостей циклічного розвитку світової економіки;
3. Визначення основних підходів до формування стабільного економічного розвитку в умовах циклічності.

Об'єкт дослідження - циклічність розвитку глобальної економіки

Предмет дослідження: періодичні процеси в економічному розвитку, їх види та характеристики

Методи дослідження. В теоретичну основу дослідження було покладено сучасні економічні теорії, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань циклічності глобального економічного розвитку. Водночас застосовувалися такі методи, як спостереження, загальнонаукові методи пізнання, порівняльний аналіз, узагальнення, систематизація, класифікація, прогнозування, а також економіко-математичний аналіз розвитку глобальної економічної системи. Ми використовували дані методи, щоб отримати повну інформацію про перебіг глобального економічного розвитку і зміни його тенденцій з часом.

Основні результати роботи. В ході роботи були досліджені поняття циклічності економічного розвитку, перебіг економічного розвитку глобальної економічної системи, канали синхронізації економічних циклів даної системи, а також вплив на неї економічних та глобальних криз. На прикладу економіки США був розглянутий базовий підхід до формування національної політики стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Висновки та рекомендації проведеного дослідження можуть служити основою для розв'язання актуальних економічних проблем, пов'язаних із розумінням природи економічної циклічності та синхронізації економічних циклів на рівні держав та бізнесів. Розгляд впливу глобальних економічних та фінансових криз на економічний розвиток світу може посприяти створенню ефективніших політичних та економічних

стратегій розвитку як окремих держав, так і світу загалом в умовах його циклічності. Що в свою чергу зменшить негативний вплив економічних та фінансових криз на держави та їх населення й допоможе досягти стабільного і органічного глобального економічного розвитку.

Висновки та рекомендації проведеного дослідження можуть бути покладені в основу вирішення актуальних економічних проблем, пов'язаних із розумінням природи економічної циклічності та синхронізації економічних циклів на рівні держав та бізнесів. Розгляд впливу глобальних економічних та фінансових криз на економічний розвиток світу може посприяти створенню ефективніших політичних та економічних стратегій розвитку як окремих держав, так і світу загалом в умовах його циклічності. Задля досягнення стабільного і органічного глобального економічного розвитку.

Інформаційна база дослідження складається з наукової літератури вітчизняних та зарубіжних авторів, аналітичних звітів та публікацій міжнародних організацій, офіційних статистичних матеріалів країн та Інтернет-інформаційних ресурсів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЦИКЛІЧНОСТІ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Сутність циклічного розвитку глобальної економіки.

Основною причиною, з якої починаються більшість досліджень економічних процесів та економічного розвитку загалом є намагання подолати кризові прояви на всіх їх рівнях, починаю від підприємств і закінчуючи світовою економікою загалом. В контексті цього дослідження особливостей циклічного характеру розвитку є визначальним для розуміння кризових тенденцій, а також для визначення найефективніших управлінських рішень та стратегій.

Наразі загально визнано, що динамічне економічне життя господарських систем характеризується складністю та циклічністю, а не простотою і лінійністю. Багато дослідників і науковців довели, що циклічні закономірності є універсальним законом розвитку суспільства.

Але при цьому все рівно існують різні теоретичні визначення поняття «циклічності», частина із яких наведена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 Розбіжності в поясненні терміну «циклічність»[1].

№	Автори	Суть поняття	Примітки
1	Кириленко В.В., Куденко Н.В.	Циклічність – це постійний процес, що виражає коливання рівнів ділової активності, при якому зростання виробництва (активності) замінюється спадом, а спад, у свою чергу, замінюється зростанням	Вузьке поняття, відображає лише ділову активність як один з видів економічних циклів
2	Близнюк Т.П.	Циклічність – це своєрідна властивість робіт, процесів, явищ, яка визначається наявністю економічних циклів, тобто закінченого кола протягом визначеного відрізка часу.	Визначення не має конкретики, не розкриває всієї сутності даного терміну
3	Білецька Л.В., Савич В.І., Беляєв О.О., Федоренко В.Г.	Циклічність – це рух у межах національної економіки від одного стану макроекономічної рівноваги до іншого	Найбільш поширене визначення, проте найменш інформативне

4	Комарницький І. Ф.	Циклічність – це форма, яка відображає рух національної економіки, припускаючи зміну еволюційних та революційних етапів її розвитку	Найбільш повне визначення
---	--------------------	---	---------------------------

Систематизуючи визначення від різних науковців можна описати поняття «циклічність» в економіці наступним чином. Циклічність – це форма розвитку як світового господарства загалом, так і національної економіки кожної окремої країни, що передбачає зміну еволюційних і революційних періодів економічного розвитку та прогресу. Вона виявляє нерівномірність у функціонуванні різних елементів національної економіки, включаючи постійні коливання ділової активності, зниження ринкової динаміки та зміну інтенсивного і екстенсивного типів економічного зростання.

Уявлення про сутність та причини циклічних процесів змінювалися з часом у відповідь на зміни соціально-економічної реальності. Науковці аналізували економічні показники за значні періоди (десятки, а в деяких випадках і сотні років), що дозволяло здійснювати динамічний аналіз і визначати основні параметри різних циклічних залежностей. Сьогодні можна виділити три основні етапи розвитку уявлень про сутність циклічності в підприємницькій системі. Дані етапи систематизовані і описані в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. Послідовність поглядів щодо сутності циклічності[1].

Етапи	Опис	Науковці
Поч. XVIII ст. – сер. 30-х рр. XX ст.	Кризи в економіці, як одна із фаз циклічності, вважались неможливими при капіталізмі або вони могли лише носити випадковий характер. Система вільної конкуренції здатна була самостійно їх долати	Ж.-Б. Сей, Дж. С. Мілль, К. Каутський, Д. Рікардо, Р. Родберту, Ж.-Ш. Сисмонді,
Сер. 30-х рр. – сер. 60-х рр. XX ст.	Економічні кризи, так само як і застій та депресія, були неминучими в класичних умовах капіталізму та впливали із природи притаманного йому ринку. Необхідним засобом	Дж. М. Кейнс

	згладжування кризових явищ вважалося втручання держави в економіку з метою збільшення попиту	
Сер. 60-х рр. XX ст. – сьогодні	1. Розмежовувалися екзогенні (внутрішні) і ендегенні (зовнішні) причини циклічності ринкової економіки, особливу увагу звертаючи на ендегенні чинники. 2. У розвинутих країнах держава не завжди намагається застосовувати антикризове регулювання, згладжувати циклічні коливання	С. Уінтер, Р. Нельсон, П. Друкер, Ф. Кюдланд, Ф. Хайск Е. Прескотт

Як видно з табл. 2, хоча цикли в економіці почали спостерігатися ще у XVIII столітті, лише у XX столітті науковці почали визнавати обов'язкове існування найбільш помітної фази циклічних процесів – кризи. Подальший аналіз циклічності та причин цього явища триває і сьогодні.

З того часу, як дослідники переконалися в існуванні циклічних процесів, і найбільш помітний їх прояв спостерігався у фазі кризових потрясінь, науковці стали досліджувати причини таких явищ в економічному суспільстві. Звичайно, існувала велика різноманітність думок щодо причинно-наслідкових зв'язків циклічних процесів, залежно від кількості дослідників.

Кожен економічний цикл відраховується від економічної кризи, яка є маркером закінчення одного циклу і початку нового. Основний результатом прояву економічної кризи є сильне падіння виробництва й прибутків, зростання відсоткових ставок, зниження кредитних об'ємів, банкрутство різних суб'єктів господарювання, підвищення безробіття, що призводить до скорочення реального валового національного продукту. З іншого боку, економічна криза виступає своєрідним драйвером розвитку економіки, посилюючи конкуренцію, змушуючи підприємства скорочувати витрати, збільшувати виробництво та прибутки, впроваджувати новітні технології.[2, с. 356].

До інших фаз, які відносяться до економічного циклу належать: рецесія, поживлення та піднесення. Іншими словами під час кожного із економічних циклів

існують періоди, коли ділова активність найвища, виробництво працює на повну та найнижчу точку, коли ділова активність й виробництво майже не працюють.[3, с. 3]

Для більш повного розуміння різниці між фазами економічного циклу можна розглянути їх на прикладі широковживаної схеми із 5 стадій із докладним їх описанням:

- Криза (спад) — завершує попередній періодичний цикл і є початком наступного. Характеризується: труднощами збуту виробленої продукції, скороченням виробництва, зростанням попиту на ліквідність (готівку), збільшенням ставки позичкового відсотка. Паніка на ринку цінних паперів, курс акцій швидко падає. Закриваються і банкрутують фірми, передусім дрібні.
- Рецесія характеризується зменшенням обсягів виробництва та зниженням ділової і інвестиційної активності, що призводить до зростання безробіття. Офіційно рецесією вважається падіння ділової активності, яке триває більше трьох місяців поспіль.
- Депресія — це фаза циклу, що характеризується застоєм у виробництві. Відтворення відбувається на простому рівні: національний продукт не зменшується, але й не зростає, а відсоткова ставка досягає свого мінімуму. При цьому зростає сукупний попит, що створює умови для пожвавлення виробництва та комерційної діяльності.
- Пожвавлення характеризується зростанням ділової активності, яке супроводжується збільшенням промислового виробництва та інвестицій, скороченням безробіття, підвищенням особистих доходів та прибутків корпорацій. Інвестиції починають збільшуватися, що стимулює попит спочатку на капітальні блага, а потім і на споживчі товари, оскільки зростає зайнятість. Найяскравішою ознакою пожвавлення є зростання платоспроможного попиту, тому для виходу зі стану застою застосовується стимулювання попиту. Обсяг виробництва досягає попереднього найвищого рівня, і економіка вступає у фазу піднесення.

- Піднесення (зростання) — це фаза циклу, коли обсяг виробництва перевищує попередній найвищий рівень і зростає найшвидшими темпами. В цей період відбувається справжній економічний бум і швидке економічне зростання, яке згодом готує ґрунт для наступного спаду і нового економічного циклу.

Слід також зазначити, що перебіг економічних циклів природньо відбувається за рахунок внутрішніх сили економічної системи, тому і може пов'язуватись із, наприклад періодичним зростанням і падінням ділової активності та проявляється в невідповідності сукупного попиту й сукупної пропозиції, розбіжності між фактичним і потенційно можливим національним продуктом. В такому випадку в довгостроковій перспективі економіка зростає, але в окремі періоди ця тенденція порушується, і реальний ВВП коливається навколо лінії тренду даного зростання.

Але бувають випадку, коли звичайний перебіг економічного циклу змінюється під впливом зовнішніх факторів: природніх, соціальних тощо, які впливають прямо на економічний стан системи. До прикладів таких змін можна віднести:

1. Геополітичні події: війни, терористичні акти та інші геополітичні потрясіння можуть призвести до різкого спаду економічної активності. Наприклад, Друга світова війна призвела до глибокої рецесії в багатьох країнах світу.

2. Економічні потрясіння: фінансові кризи, такі як крах фондового ринку або банківська криза, можуть призвести до рецесії або навіть депресії. Наприклад, Велика депресія 1930-х років була спричинена крахом фондового ринку 1929 року.

3. Пандемії та інші надзвичайні ситуації в галузі охорони здоров'я: пандемії, такі як COVID-19, можуть призвести до масштабних економічних збитків через закриття підприємств, порушення ланцюгів постачання та страх перед зараженням. Наприклад, пандемія COVID-19 призвела до рецесії в багатьох країнах світу в 2020 році.

4. Зміна клімату: зміна клімату може призвести до екстремальних погодних явищ, таких як урагани, повені та посухи, які можуть завдати шкоди економіці та інфраструктурі. Наприклад, ураган "Катріна" 2005 року завдав шкоди економіці США на мільярди доларів.

5. Технологічні перебої: швидкі технологічні зміни можуть призвести до втрати робочих місць та економічних збитків для деяких галузей. Наприклад, промислова революція 18-19 століть призвела до широкомасштабних змін у структурі економіки та втрати робочих місць у багатьох галузях. Фази між двома полюсами виділяють між собою за цілим рядом макроекономічних характеристик. В основі цього поділу лежить об'єм виробництва, який на макроекономічному рівні по більшій частині показується за допомогою ВВП, на базі якого і будуються всі інші характеристики.

У напрямку змін макроекономічні показники можна поділити на такі види [4, с. 375].

- Проциклічні мають позитивну кореляцію з виробництвом, змінюються в той же бік.
- Ациклічні – відсутня стійка позитивна чи негативна кореляція з виробництвом.
- Контрциклічні – мають негативну кореляцію з виробництвом, змінюються у протилежний бік.

За узгодженістю змін макроекономічні показники можна поділити на такі види.

- Випереджаючі починають змінюватися раніше, ніж змінюється виробництво.
- Одночасні – змінюються одночасно з виробництвом.
- Запізнювальні - починають змінюватися пізніше змін виробництва.

Характеристика основних макроекономічних індикаторів наведено у таблиці 1.3. Деякі з показників не класифікуються [4, с. 376].

Таблиця 1.3. Основні макроекономічні індикатори для економічних циклів[зроблено автором на основі 4]

Показник	Назва змін	Кореляція із виробництвом
Виробництво		
Промислове виробництво	Проциклічне	Одночасний
Витрати(компоненти ВВП за витратами)		
Споживання	Проциклічний	Одночасний
Інвестиції в основний капітал	Проциклічний	Одночасний
Купівля житла	Проциклічний	Випереджаючий
Інвестиції в запаси	Проциклічний	Випереджаючий
Державні витрати	Проциклічний	
Ринок праці		
Зайнятість	Проциклічний	Одночасний
Безробіття	Контрциклічний	
Середня продуктивність праці	Проциклічний	Випереджаючий
Реальна заробітна плата	Проциклічний	
Грошова маса та інфляція		
Пропозиція грошей	Проциклічний	Випереджаючий
Інфляція	Контрциклічний	Випереджаючий
Фінансові індикатори		
Ціни на акції	Проциклічний	Випереджаючий
Номінальна відсоткова ставка	Проциклічний	Запізнювальні
Реальна відсоткова ставка	Ациклічна	

Крім описаних вище є ще окрема група індикаторів яка використовується лише для прогнозування економічного циклу. Основна причини такого використання лежить в сутності даних індикаторів, вони прямо впливають на майбутні показники ВВП, але при цьому стають доступні для аналізу раніше, до них відносяться кількість заявок на допомогу з безробіття, кількість нових замовлень на промисловість тощо. Такі дані для США, наприклад, публікуються некомерційними організаціями на кшталт The Conference Board.[5, с. 489-490]

Враховуючи циклічний характер ринкової економіки, ідея прогнозування майбутнього економічного розвитку виглядає цілком обґрунтованою. З цією метою Національне бюро економічних досліджень США використовує систему з 11 так званих випереджаючих індикаторів, які дозволяють передбачати коливання економічної кон'юнктури. До них належать:

- середня тривалість робочого тижня в промисловості;
- середня кількість звернень за виплатами по безробіттю;
- обсяг замовлень виробників;
- виконання договірних поставок;
- замовлення на будівництво підприємств і споруд;
- новобудови приватних осіб;
- індекс зміни обсягу невиконаних замовлень;
- зміна цін в галузях, що чутливі до економічних коливань;
- курс акцій 500 провідних корпорацій;
- пропозиція грошей (M2);
- індекс очікувань споживачів.

З розвитком масового виробництва товарів виникає нерівномірність між попитом і пропозицією, обсягами виробництва та економічним станом загалом. Ця нерівномірність свідчить не про хаос у господарюванні, а про певну циклічність, що властива ринковій системі. Ця система здатна досягати економічної стабільності на макрорівні, переходячи від спаду до підйому виробництва.

Багато визначних вчених досліджували теорію циклічності та економічної кон'юнктури ринків. Сучасні фундаментальні дослідження економічних процесів активно враховують ці теорії та явища, які вони породжують. Прикладами таких активних досліджень можна вважати періодичну появу нових теорій економічних та

бізнес циклів, які що правда не завжди виходить докладно описати, але роботи над цим тривають.

Прикладом таких циклів називають появу й вивчення так званих «політичних бізнес циклів», прихильники даної теорії й вчені, що їх вивчають називають причиною їх появи демократичний уклади в більшості економічно розвинених держав світу. Сутність його полягає в тому, коли приходить до влади адміністрація будь-якого політичного спрямування, вона спочатку впроваджує обмежувальну політику для зниження інфляції та здобуття репутації економічної компетентності. Потім, напередодні наступних виборів, вона переходить до експансіональної політики, намагаючись досягти одночасно низької інфляції та безробіття на момент виборів. Основним завданням такої політики влади виступає намагання зберегти свою владу і переобратися на наступний термін.

1.2. Класифікація глобальних економічних циклів і криз.

Досліджуючи світовий економічний розвиток можна прийти до висновку, що в довгостроковому розрізі він має еволюційний характер, який базується на збільшенні кількості населення, як наслідок зростанні обсягів виробництва та технологічному прогресу. При цьому, науковці, які вивчали даний рух в історичній перспективі помітили тенденцію до періодично змінних хвилеподібних рухів, пов'язані із змінами цін, норми процентів прибутку й безробіття в різних галузях, фінансових та фондових ринках тощо. Такі хвилі скоординовані з різними стадіями організації соціально-економічної системи й фазами науково-технічних та економічних циклів.

З розвитком масового товарного виробництва спостерігається нерівномірність розвитку попиту та пропозиції, обсягів виробництва та доходів й стану економіки в цілому. В той же час нерівномірність не є проявом суцільної хаотичності господарювання, а виступає демонстрацією певної циклічності, що детермінується

сутністю ринкової системи з її адаптованістю досягати економічної стійкості на рівні макроекономіки від спаду до підйому виробництва.

Теорію циклічності та економічної кон'юнктури ринків досліджувала значна кількість видатних учених. Практично жодне глибоке сучасне фундаментальне дослідження економічних процесів не залишає поза увагою теорію циклічності та явища, внаслідок яких вони породжуються.[6, с. 3]

Велика кількість досліджень в одній досить вузькій темі завжди приводить до одного з двох варіантів, або формування однієї теорії, яка відповідає на всі питання, або формування великої кількості характеристик для класифікації досліджуваного явища. На сьогоднішній день відсутня єдина загальноекономічна теорія, яка б пояснювала багатохвильовість економічних циклів, натомість на основі сучасних досліджень вже сформовані 6 хвиль економічних циклів, кожна із яких має свої тривалість та причини виникнення. Докладно дана класифікація описана в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4. Класифікація економічних циклів[змінена, першоджерело 6]

Назва та тривалість циклу	Причини виникнення циклу
Цикл Джозефа Китчина(3-4)роки[7]	Вони виникають, коли реальні інвестиції в основний капітал зростають швидше, ніж потреба у товарах і матеріальних цінностях. Це призводить до зниження попиту на інвестиції, що сповільнює розвиток виробництва.
Цикл Клемана Жюгляра(7-11 років)[8]	Це періоди, коли нові покоління основного капіталу підприємств відтворюються або будуються, що вимагає тривалого часу для отримання від них віддачі на інвестований капітал через їх практичне використання
Цикл Саймона Кузнеця(15-25)[9]	Це періоди інвестицій у інфраструктуру, пов'язані зі стійким удосконаленням ключових технологій. Під час цих циклів ціни тривало зростають.
Цикл Миколи Кондратьєва(45-60 років)[10]	Великі цикли Кондратьєва, також відомі як К-цикли або К-хвилі, пов'язані зі науково-технічними революціями, що викликають структурні зміни в економіці, суттєві трансформації в технологічній

	базі, а також збільшення інвестицій у інфраструктуру та людський капітал.
Цикл Джея Форрестера(200років)[11]	Цикли Форрестера належать до довгострокових і виникли на основі моделі світового розвитку як системи, що охоплює взаємодію демографічних, промислових та природних ресурсів. Вони передбачають необхідність перетворення матеріальних і різних видів енергетичних ресурсів.
Цикли Елвіна Тоффлера(1000-2000 років)[12]	Надвеликі цикли Тоффлера описують тривалий процес еволюції цивілізації через три фази: від аграрного суспільства, що виникло після неолітичної революції приблизно 8-9 тисяч років тому, до індустріального суспільства, сформованого під час промислової революції у XVIII–XIX столітті, та далі до надіндустріальної технологічної революції, яка привела до розвитку інформаційного (постіндустріального) суспільства. Ця нова фаза включає в себе використання альтернативних джерел енергії, прогрес у біомедицині, нанотехнології, створення глобальних комунікаційних мереж та інтелектуальних транспортних систем.

Зважаючи на закономірності розвитку економічних циклів, науковцями виокремлено такі основні їх властивості: належність до кожної з країн ринкової економіки; сумісна дія циклів Д. Китчина, К. Жюгляра, С. Кузнеця, М. Кондратьєва; невідворотність негативної дії кризи та її об'єктивна необхідність для стимулювання розвитку економіки; коливання ділової активності в межах циклу обумовлюються дією сукупності чинників (сезонні коливання споживчого попиту, демографічні зміни, відмінна особливість стану основного капіталу); глобалізаційні чинники, під впливом яких криза в окремій країні породжує кризову ситуацію в інших країнах світу.

Через це економічні кризи в окремих державах світу можуть запускати цілий ланцюжок, який призводить до глобальної світової кризи, яка матиме не просто значний вплив на економічний розвиток, а й абсолютно по різному впливатиме на учасників економічних відносин. В умовах глобалізації економічні кризи впливають

на всі аспекти соціально-економічного, науково-технічного та політичного розвитку людства і набувають все більш масштабного характеру. Їх стає все більше і більше. Цим пояснюється постійний інтерес науковців усього світу до дослідження економічних криз. Оскільки сам факт сучасного стану глобалізації змушує нас переосмислювати положення економічної теорії щодо причин, закономірностей, ознак поширення, характеристик та наслідків глобальної економічної кризи.[3, с. 4].

Відповідно до високого інтересу у вивченні економічних криз сформована низка підходів до їх оцінювання та класифікацій. В таблиці 1.5 наведено фактори виникнення економічних кризових явищ.

Таблиця 1.5. Класифікація факторів, які спричиняють економічні кризи[14,с.3]

Назва групи факторів	Характеристика
Ендогенні фактори	
Відтворювані і структурні	зміна фаз відтворювальних циклів і зумовлені цим зрушення в структурі економіки, хвороблива зміна передових галузей і напрямків
інституційні та організаційно-економічні	необхідність змін у формах власності, ринкових інститутах, формах організації виробництва і управління
державно-економічні та кон'юнктурні	потреба зміни форм і методів державного регулювання економіки з урахуванням стійких змін в кон'юнктурі
зовнішньоекономічні	резонансний вплив світових криз, кризових потрясінь у суміжних інтегрованих економіках, радикальні зміни в структурі зовнішньої торгівлі, надмірний зовнішній борг
Екзогенні фактори	
Технологічні	вичерпання потенціалу техніки, технологічних укладів, технологічних засобів виробництва
Демографічні та природно-екологічні	перенаселення або депопуляція, вичерпання доступних запасів природних ресурсів, надмірне забруднення навколишнього середовища, значне

	збільшення демографічного навантаження на природне середовище
Соціокультурні та психологічні	викликані кризами в науці, освіті, культурі, етиці, ідеології, психологічними очікуваннями кризових потрясінь
Державно-правові та військові	зумовлені кризою державної влади і політичної системи, внутрішніми соціальними конфліктами і війнами

Класифікація світових фінансових криз вимагає аналізу причинно-наслідкових зв'язків, що базується на різних критеріях, таких як розмір валютно-фінансової системи, рівень міжнародних економічних відносин та збурюючих факторів. Ці фактори спричиняють глобальні фінансові кризи через вплив економічних механізмів. Це породжує протиріччя між економічними потребами та грошово-фінансовою системою. На сучасному етапі розвитку економічної думки відсутній єдиний перелік макроекономічних індикаторів для виявлення та попередження економічних криз. Тому визначення та відбір ключових макроекономічних показників для аналізу нестабільних процесів у світовій економічній системі є важливим науково-практичним завданням. Систематизовано, частину даних факторів в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6. Класифікація економічних криз[14, с. 4]

Класифікаційна ознака	Тип фінансової кризи
Рівень міжнародних економічних відносин	Міжнародний
	Наднаціональний
Збурюючі фактори	Грошово-фінансові
	Політичні
	Економічні
	Технологічні
	Глобалізаційні

Охоплення грошово-фінансової системи	Загальні
	Банківські системи
	Кредитні
	Бюджетні
	Кредитно-грошового обігу
	Боргові
	Валютні
	фондові

Серед інших варіантів класифікації економічних криз існують класифікації за наступними характеристиками: за причинами, за наслідками та за процесами походження.

Класифікація економічних криз за причинами. Кризи можна розрізняти за участю людини в їх спричиненні на природні, об'єктивні та суб'єктивні. Природні кризи викликані природними факторами, такими як несприятливі кліматичні явища, землетруси, повені чи інші природні катаклізми. Об'єктивні кризи пов'язані з необхідністю модернізації та реструктуризації виробництва та економіки. Суб'єктивні кризи виникають через помилки й недоліки в управлінні, пов'язані з людським фактором.

За впливом на економіку кризи поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні кризи виникають через зміни у світовій економіці, конкуренцію або політичну ситуацію в сусідніх країнах. До них відносяться, наприклад, енергетичні та продовольчі кризи. Внутрішні кризи викликані проблемами всередині країни, такими як неправильне управління, внутрішні конфлікти, недоліки в фінансовій або фіскальній політиці, активним проведенням інноваційної та інвестиційної політики, незбалансованою емісією грошей, значною ресурсоемністю виробництва.

За сферою суспільних відносин, де виникають кризи, можна виділити економічні кризи, в основі яких лежать проблеми відповідно економічного, соціального, політичного, демографічного плану, міжнародної конкуренції. Причинами криз економічного характеру можуть стати загальний спад виробництва, інфляція, нестабільність фінансової системи, зростання цін на ресурси, зміна кон'юнктури ринку, неплатоспроможність і банкрутства, значна монополізація. Серед економічних причин вагоме місце належить так званим структурним чинникам, які є наслідком однобічного розвитку одних галузей на шкоду іншим. Наприклад, в умовах науково технічного прогресу бурхливий розвиток продуктивних сил у нових галузях (електроніці, атомній енергетиці тощо) вступає в суперечність зі старою структурою народного господарства і вимагає нового суспільного розподілу праці, реформування структури економіки, тоді як у старих галузях (вугільній, нафтовій і газовій промисловості, металургії) на місце спад виробництва. Кризи соціальні пов'язані з безробіттям, скороченням заробітних плат, збільшенням диференціації доходів населення, кадровою кризою, кризою політики соціального й медичного страхування, інтелектуальною кризою, наявністю соціальних конфліктів тощо. Кризи політичного характеру, як правило, спричиняються політичною нестабільністю суспільства, несприятливою зовнішньоекономічною політикою держави, розривом економічних зв'язків, втратою ринків збуту, змінами умов експорту й імпорту, недосконалістю законодавства у сфері господарського права, антимонопольної політики, підприємницької діяльності та іншими проявами регулюючих функцій держави. Кризи, що викликані демографічними причинами, пов'язані із зменшенням чисельності та несприятливою структурою населення, зниженням рівня його добробуту, який визначає розмір і структуру потреб, а відтак платоспроможний попит. Економічні кризи, спричинені чинниками міжнародної конкуренції, насамперед є наслідком науково-технічного прогресу.

Класифікація криз стосовно наслідків.

Системні (або загальноекономічні) кризи характеризуються тим, що вони вражають виробничий процес у цілому і тією чи іншою мірою стосуються всіх сторін економічного життя. Такі кризи, як правило, виникають унаслідок того, що перестають функціонувати базові механізми та стимули економічного розвитку, а також деградують основні чинники суспільного виробництва.

Сферою вияву спеціальних (часткових) криз є окремі галузі господарського життя та окремі стадії виробничого процесу, де вони виступають або самостійно, або як часткові явища загальної економічної кризи. Серед спеціальних криз виділяють кризи виробництва (аграрні, виробничі, торговельні) та кризи обігу відповідно до двох фаз відтворювального процесу.

У сучасному світі, коли значну роль починають відігравати фінанси, особливої актуальності набуває такий різновид спеціальних криз як фінансово-економічна криза. Можна виділити такі її підвиди, як фінансова, грошово-кредитна (або банківська), валютна та біржова криза.

Фінансова криза викликає глибокий розлад державних фінансів і виявляється в постійних бюджетних дефіцитах. Грошово-кредитна криза - це потрясіння грошово-кредитної системи, коли відбувається різке скорочення комерційного й банківського кредиту, масове вилучення вкладів і крах банків, масова купівля населенням й підприємцями готівки, падіння курсів акцій і облігацій, норм банківських відсотків. Іншими словами, банківські кризи пов'язують із нездатністю банків виконувати свої зобов'язання, або з активним державним втручанням, спрямованим на запобігання проблемам, що виникають.

Валютна криза виражається в ліквідації золотого стандарту в обігу на світовому ринку та знеціненні валюти окремих країн (нестача "твердої" іноземної валюти, виснаження валютних резервів банків, падіння валютних курсів тощо).

Біржова криза - це різке зниження курсів цінних паперів, значне скорочення їх емісій, глибокі спади в діяльності фондових бірж.

Згідно з критерієм рівня і просторового масштабу (локальності) поширення кризових явищ виділяють мікрокризи (окремі підприємства і виробничі кластери), мезокризи (адміністративні райони і галузі національного господарства), макрокризи (окремі країни і галузі світового господарства) та міжнародні кризи (регіональні, світові або глобальні, міжгалузеві).

Класифікація криз як процес проходження криз. Сьогодні в середовищі економістів досить модною є класифікація криз за критерієм регулярності порушення рівноваги в економіці. Мова йде про кризи періодичні (або циклічні), які повторюються регулярно через якісь проміжки часу, та проміжні, які не викликають повного ділового циклу й перериваються на деякій фазі та є менш глибокими й причинні.

Кризи також можуть бути передбачуваними (законними) і несподіваними (випадковими). Перші виступають як кризи-потреби реструктуризації виробництва, другі найчастіше є результатом грубих помилок в управлінні або виникають внаслідок певних природних явищ.

Часто мова йде про явні (видимі) і латентні (приховані) кризи. Явні протікають помітно та легко виявляються, натомість кризи протікають непомітно й тому вважаються більш небезпечними.

Крім того, кризи поділяються на затяжні й короткочасні. Затяжні кризи, як правило, проходять болісно і складно, часто вони є наслідком невміння керувати кризовими ситуаціями, нерозуміння сутності й характеру кризи, її причин і можливих наслідків.

З процесом проходження криз тісно пов'язаний процес виходу з неї. Він насамперед стосується ліквідаційних наслідків, наприклад, відновлення зруйнованого, оздоровлення чи виникнення нової кризи. Як уже говорилося, вихід з кризи не завжди пов'язаний з позитивними наслідками. Не можна виключати перехід у стан нової кризи, навіть ще глибшої і тривалішої. Кризи також можуть виникати як ланцюгова реакція на попередні кризи. Існує можливість консервації кризових ситуацій на досить тривалий час. Загалом наслідки кризи найтісніше пов'язані з двома чинниками: її причинами і управлінням кризовим й післякризовим розвитком. Наслідки кризи можуть приводити до різких змін чи м'якого тривалого і послідовного виходу. Післякризові зміни в розвитку бувають довгостроковими (наприклад, з повільним відновленням економіки) і короткостроковими (наприклад, із швидким відновленням економіки), якісними і кількісними, зворотними і незворотними. Причому вони можуть носити як позитивний, так і негативний характер для економічної системи.

1.3. Причини виникнення економічних циклів та криз.

Беручи до уваги, що на сьогоднішній день саме поняття криза (від грец. *krisis* – вихід, закінчення, суд і вище справедливе покарання) – це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі, що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі [13, с. 586]. Можна сказати, що криза порушуючи стійкість системи, в середині якої вона виникає, запускає процес її оновлення, але максимально радикальним способом. З цього випливає, що стабільність та криза виступають постійними антагоністами під час розвитку системи. Слід також зазначити, що існування кожної із цих частин розвитку неможливе, без існування іншої, що робить взаємозалежними.

Через для розуміння циклічності економічного розвитку економісти почали вивчати причини саме економічних криз, з метою зменшення їх впливу на систему в середині якої вони протікають.

Базові погляди на причини економічних криз в різних економічних шкіл різняться, так згідно з поглядами Австрійської школи економіки, головною причиною економічних криз є накопичення великої кількості «помилкових інвестицій», що призводить до «кризи надвиробництва». Ці помилки інвестори та керівники бізнесу роблять під впливом систематичного великого спотворення інформації, необхідної для ухвалення інвестиційних рішень. Такою інформацією є ціни на товари та ресурси, необхідні для їх виробництва. Одним із найважливіших ресурсів для швидкого розширення виробництва австрійська школа вважає гроші (зокрема кредитні). Якщо очікувані доходи будуть завищені або занижені витрати, тоді очікуваний прибуток виявиться завищеним. Це і призведе до масових хибних інвестицій.

Джерелом такої помилкової інформації, яка водночас і сильно діє на всіх інвесторів, вважають спотворення ціни грошей — позичкового відсотка. Занижена щодо «природно-ринкової» ставка кредиту призводить до «кредитної експансії», створюючи одночасно підвищення платоспроможного попиту та доступність кредиту для розширення виробництва. [15 с. 155]. Робиться висновок, що криза в ринковій економіці відбувається в результаті кон'юнктури на грошовому ринку, що створюється центральними банками та системою з нормою резервування нижче 100%, що призводить до «занижених» процентних ставок, зростання грошової маси. Це створює економічний бум. Фірмам здається, що їхні проекти потрібні економіці, будуть прибутковими і вони починають інвестувати в потенційно збиткові проекти — робити «погані інвестиції». Домогосподарства через зростання цін перестають зберігати та починають витрачати більше своїх доходів — беруть позички. Бум завжди тривати не може і завжди настає другий етап — крах, криза. Кредитування падає, грошова маса падає, внаслідок ціни знижуються, підприємці зазнають збитків. І споживачі, і підприємці у боргах. Починаються оптимізації виробництва — відбуваються звільнення [15, с. 155], що знижує попит.

Другим поглядом на причини економічних криз виступають марксисти. Карл Маркс зазначав, що до промислової революції кінця XVIII століття не існувало жодних регулярно повторюваних бумів і депресій. Оскільки ці цикли виникають на історичній сцені приблизно в той же час, що й сучасна промисловість, Маркс уклав, що кризи є невід'ємною рисою саме капіталістичної економіки[16, с. 157], а не якоюсь властивістю грошей або позичкового відсотка, які існували задовго до капіталізму. З цього причиною криз Маркс бачив у виробництві товарів понад попит. І справа не в помилках оцінки ємності ринку і навіть не в бажанні власників капіталу отримати максимальний прибуток, а в самій природі та законах розвитку економіки, націленої на отримання прибутку (Карл Маркс, «Капітал», т. 1. 1867).

На думку Маркса, дії власників капіталу (бізнесмени, капіталісти, корпорації) спрямовані на отримання прибутку, який є формою додаткової вартості. Прибуток окремий власник капіталу отримає лише розпродавши (обмінявши) вироблені товари. І кожен із капіталістів не бачить принципових перешкод для цього. Отже, щоб прибуток отримали всі підприємці, потрібно розпродати всі вироблені товари. При цьому працівники у формі заробітної плати отримують вартість своєї робочої сили, яка сумарно завжди менша, ніж вартість вироблених товарів. Працівники викуплять на свою зарплату переважно споживчі товари. Другу частину викуплених товарів складуть засоби виробництва і сировину, що заміщуються. Остання частина виробленої вартості, у тому числі відповідну кількість додаткової вартості, буде продано у формі товарів, призначених для особистого споживання самих капіталістів та на розширення їхнього бізнесу. При цьому прибуток у грошовій формі з'являється в руках капіталіста лише для того, щоб втілитись у новому товарі.

Таким чином, з точки зору марксистського руху вартості, баланс може дотримуватися, тобто всі вироблені товари можуть знайти свого споживача і

будуть сплачені. Це відрізняє теорію Маркса від теорій «неспоживання робітничим класом».

Проте конкуренція змушує капіталіста постійно знижувати витрати на одиницю продукції та нарощувати обсяги виробництва. У структурі собівартості продукції збільшується частка засобів виробництва (колишньої, «уречевленої» праці), при цьому знижується частка сировини та робочої сили (поточної, «живої» праці). Розширення виробництва неминуче стикається з обмеженим розміром сукупного платоспроможного попиту — спроба розпродати збільшений обсяг товарів відбуватиметься за умов, коли сукупні доходи збільшуються повільніше, ніж зростання виробництва.

Через загальний хаотичний характер ринкової економіки (неузгодженості дій виробників) якийсь товар виявиться надлишком, якийсь — у дефіциті. Виходячи з припущення, що кожен капіталіст прагне максимізувати прибуток, вживаються спеціальні заходи, щоб розширити рамки обмеженого попиту: пропонуються різноманітні форми кредиту, знижок, бонусів тощо. Марксисти вважають, що саме це створює дисбаланс між сумою зарплат (яка витрачається переважно на споживання) та сумарною вартістю споживчих товарів. Наслідком цього стає зсув рівноваги між попитом та пропозицією на товари та подальший різкий спад товарного виробництва, ланцюгові банкрутства та масове безробіття — тобто економічна криза.

Марксисти вважають, що уникнути розвитку кризи можна лише відповідним зниженням цін на продукцію. Але це рівносильно добровільній відмові від додаткового прибутку, заради якого й робилося нарощування виробництва. У поданні капіталістів справа набуває форми нестачі коштів, щоб була можливість розпродати новий обсяг товарів за старими цінами. Робляться спроби збільшити грошову масу, яка лише короткочасно матеріалізує прибуток, але збільшує реальний сукупний попит. Криза розтягується у фазу депресії, яка триває доти, доки не буде розпродано «надлишок» товарів. Ситуація

посилюється тим, що підприємства продовжують виробляти «додаткові» товари, хоч і в меншому обсязі, ніж у період економічного зростання.

В такому випадку загальну суму боргу формує саме розрив між загальною вартістю товарів, що вироблені та загальною вартістю заробітних плат, витрат на відновлення основних засобів, розширення виробництва й потреби капіталовласника. Тяга до збільшення прибутків призводить до намагання знизити витрати за всіма названими рахунками при збереженні ціни. Це призводить до розриву платіжного балансу, попит стає меншим за пропозицію. Для стимулювання попиту використовується кредитування, в тому числі і споживче. Таким чином з'являється ситуація коли виробники відпускають товари не за конкретні гроші, а за кредити та в борг. З кожним наступним циклом виробництва кількість боргів росте, що призводить до моменту, коли власники капіталу перестають видавати товари в борг через розуміння неможливості його виплати. Що призводить до різкого падіння попиту та перевиробництва.

З цього можна прийти до висновку, що за марксистами кредити не є причиною економічної кризи, а лише виступають одним із важелів для спроби пом'якшити вже сформовані платіжну та виробничі кризи.

Відходячи від базових ідей про причини виникнення економічних криз, а також вивчення матеріалів, щодо останніх економічних криз нашого століття виникла низка концепцій. Сучасні концепції відносно теорії економічних криз та погляди на причини виникнення кризових явищ в основному пояснюють причини виникнення криз тим, що внаслідок дії якогось зовнішнього фактора (екзогенного) реалізується закладений в природі економіки внутрішній механізм, що призводить до криз [17, с.3]. На рисунку 1.1. узагальнено основні фактори, що обумовлюють причини і характер протікання світових фінансових криз.

Моделювання ендегенних факторів за допомогою аналітичних моделей дає змогу лише описати причинно-наслідкові функціональні зв'язки при виникненні криз, проте не дозволяє виявити суттєвих характеристик кризи як явища, яке на макрорівні не лише є причиною проблем на фінансових ринках та в економіці взагалі, але й обумовлене неефективністю організації економічної системи конкретної країни, світу на визначеному етапі розвитку світової економіки, на певному рівні динаміки економічного зростання. Тому доцільним є концентрування уваги на дослідженні екзогенних факторів глобальних фінансових криз, як бази для дослідження надалі через побудову емпіричних моделей взаємозв'язку між теоретичними поглядами та практикою – єдино можливий спосіб моделювання тих елементів системи, для яких не можна побудувати в даний час універсальних теоретичних моделей через недостатність відомостей про їх внутрішній механізм.[18, с. 37]

Рисунок 1.1. Основні групи факторів, які обумовлюють причини світових фінансових криз.[18, с.3]

Слід також зазначити, що хоча марксистська та класична теорії появи економічних циклів базуються в основному на дослідженні причин економічних криз. З подальшим розвитком економічної науки дослідники із інших економічних течій пояснюють появу економічних циклів іншими методами, в основному спираючись на базові постулати своїх вчень та досліджень. Тому доцільним також буде описати й інші позиції щодо появи економічних циклів для кожного із напрямків економічної теорії.

Так за ранньою кейнсіанською теорією починаючи з робіт Кейнса та його послідовників, виникли спроби зрозуміти причини тривалого характеру Великої депресії. Ранні кейнсіанці вважали, що основним джерелом циклів є несподівані коливання попиту, спричинені "живим духом" інвесторів. Цей ціновий механізм не є ідеальним. Ціни та зарплати перебудовуються не відразу, а протягом певного часу. Тому вони є не гнучкими, а жорсткими. У період кризи, коли падає попит, ціновий механізм не може забезпечити правильну координацію, і фірми продовжують продавати товари за старими цінами та платити старі зарплати. Через високі ціни споживачі не можуть купити увесь вироблений товар, а роботодавці не можуть знизити зарплати, щоб зменшити ціни. Наприклад, під час Великої депресії заробітні плати виявилися жорсткими до зниження через дії профспілок. Це змусило фірми скорочувати виробництво та звільняти працівників замість зниження зарплат, оскільки інакше було неможливо позбавитися від збитків, викликаних падінням попиту.

Кейнс вважав, що держава повинна компенсувати дефіцит попиту в економіці, збільшуючи державні витрати. Тоді фірми зможуть продовжувати виробництво та не звільняти працівників. На вирішення цього завдання були спрямовані громадські роботи, запропоновані президентом Рузвельтом в рамках політики Нового курсу. Кейнсіанці вважали, що стимулювання загального попиту може знизити безробіття до будь-якого низького рівня.

Криза раннього кейнсіанства була викликана стагфляцією 1970-х, оскільки з кейнсіанської точки зору рецесія несумісна з інфляцією через Криву Філіпса.

Монетаризм був основним конкурентом кейнсіанства в середині ХХ століття. З точки зору монетаризму кризи викликаються різким падінням грошової маси. Гроші необхідні як засіб розрахунків і платежів в економіці. Якщо їх недостатньо, то економічні агенти не можуть укласти угоди, а кредит стає занадто дорогим. Зростаючі відсоткові ставки роблять інвестиції більш дорогими і, в кінцевому рахунку, сповільнюють зростання. При цьому надмір грошей, за Мільтоном Фрідманом, не може прискорити економічний зріст, оскільки призводить лише до інфляції, яка завжди є чисто монетарним явищем.

Висновки Фрідмана про неможливість стимулювання економіки ґрунтувалися на гіпотезі про NAIRU — існування природного рівня зайнятості, який не можна знизити заохочувальними заходами. Оскільки неможливо підвищити зайнятість вище цього рівня, то неможливо і збільшити випуск вище певного природного рівня. Тому все, що можуть зробити уряд і центральний банк — це не перешкоджати економіці. Зокрема, єдиною задачею центрального банку повинно бути рівномірне збільшення грошової маси відповідно до темпів росту економіки. Правило поведінки центрального банку, запропоноване монетаристами, ґрунтувалося на вивченні рівняння обміну. Згідно з ним, за постійної швидкості обігу грошей, темпи зростання грошової маси повинні відповідати темпам зростання реального випуску. Якщо грошова маса зростає швидше, то надмірний зріст відобразиться на цінах.

Теорія реальних економічних циклів (нова класична теорія) виникла в період кризи раннього кейнсіанства, спричиненої стагфляцією. Новим класикам довелося відмовитися від припущення про домінування попиту, припущення про жорсткі ціни, і пояснювати спади і підйоми впливом реальних факторів, що діють з боку пропозиції. У промислових країнах цими факторами можуть бути коливання загальної факторної продуктивності (включаючи появу нових технологій), зміни цін на сировину і т. д. У сільськогосподарських країнах — врожай або неурожай. Також поштовхом до змін

можуть стати форс-мажорні ситуації (війна, революція, стихійні лиха). Передбачаючи зміну економічної ситуації в гіршу або кращу сторону, домогосподарства та фірми масово починають економити або більше витратити. У результаті скорочується або зростає загальний попит, зменшується або збільшується оборот роздрібної торгівлі. Фірми отримують менше або більше замовлень на виготовлення продукції, відповідно змінюється обсяг виробництва, зайнятість. Змінюється бізнес-активність: фірми починають скорочувати асортимент випускаємої продукції або навпаки запускають нові проекти, беруть кредити на їх здійснення. Іншими словами, вся економіка коливається, прагнучи прийти в рівновагу. Окрім коливань загального попиту існують і інші фактори, які впливають на фази економічного циклу: зміни, що залежать від зміни пори року в сільському господарстві, будівництві, автомобільній промисловості, сезонності роздрібної торгівлі, столітні тенденції економічного розвитку країни, що залежать від ресурсної бази, чисельності і структури населення, правильного управління.

З точки зору нових класиків стимулювати загальний попит марно, оскільки такі заходи призведуть до інфляції. Тому політика держави повинна бути спрямована на стимулювання інвестиційної активності фірм, яка розширює виробничі можливості економіки. Ідеї класиків лягли в основу економіки пропозиції та "Рейганоміки".

Нова кейнсіанська теорія, як і раніше, пояснює цикл в основному коливаннями загального попиту, а також недосконалістю ринкового механізму, що включає в себе жорсткість цін і заробітних плат. Проте нові кейнсіанці виходять з того, що попит домінує лише в короткостроковому періоді (на горизонті приблизно в 1,5-2 роки). В довгостроковому періоді нова кейнсіанська теорія в багатьох відношеннях збігається з новою класичною та монетаристською. Вона також виходить з припущення про довгострокову гнучкість цін та визначального впливу сторони пропозиції. Тому в рамках нової кейнсіанської теорії можуть аналізуватися як коливання загального попиту, так і коливання загальної пропозиції. Зміни попиту можуть бути пов'язані з

коливаннями цін на експортні товари, зміною уподобань споживачів та інвесторів, а також з політикою держави.

Нові кейнсіанці погоджуються з гіпотезою про існування природного рівня зайнятості NAIRU і вважають, що всі стимулюючі заходи мають короткостроковий характер. У довгостроковій перспективі економіка неминуче повернеться до природного рівня зайнятості та випуску. Тому дії центрального банку повинні бути спрямовані не на стимулювання довгострокового зростання, а на стабілізацію його темпів навколо природного рівня.

Можна сказати, що нова кейнсіанська теорія об'єднала в собі багато ідей класиків, ранніх кейнсіанців і монетаристів. Починаючи з 90-х років економісти стали говорити про Новий макроекономічний консенсус.

Хесус Уерта де Сото стверджує, що економічні цикли виникають через кредитну експансію, яка коріниться в банківській політиці часткового резервування депозитів до вимоги. У економіку надходять небеспечені гроші, які продовжують ланцюг виробництва і тим самим створюють економічний зріст переважно через те, що споживчі товари (товари першого порядку) підвищуються в ціні. Коли кредитна експансія наближається до кінця (розширення кредиту більше не можливе, оскільки досягнуто межі резервування), люди починають забирати депозити з банків, а банки підвищують кредитні ставки. Відбувається стиск кредиту, який призводить до рецесії, супроводжуваної дефляцією (зниженням цін) на споживчі товари та послуги. Починається зростання безробіття, пояснене "ефектом Рікардо" (ефектом гармошки), що в кінцевому підсумку призводить до зростання добровільних заощаджень, які, в кінцевому підсумку, можуть вивести економіку з кризи, запускаючи процес відновлення економіки.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЦИКЛІЧНОГО РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Загальна характеристика циклічності глобального економічного розвитку.

На сьогоднішній день глобальна економічна система являє собою сукупність всіх національних господарств, пов'язаних між собою один з одним системою міжнародного поділу праці, економічними й політичними відносинами [20, с. 51]. Вона виникла на базі міжнародного поділу праці й різних форм спеціалізації й кооперації. Еволюція світової економіки обумовлена закономірностями розвитку виробництва, що полягають як у зростанні кількості економічних суб'єктів, що вступають у товарно-грошові відносини, так і в розвитку форм взаємодії між ними [20, с. 51].

Світова економічна система пройшла тривалий еволюційний шлях, починаючи з випадкових торговельних відносин, які сприяли створенню світового ринку, і закінчуючи глобальною економічною системою, що характеризується розвиненістю форм і складністю характеру взаємодії національних економік та інших її суб'єктів [20, с. 54].

Фактично можна сказати що формування нинішньої глобальної економічної системи відбувалось в основному на протязі останніх кількох століть, хоча при цьому все одно можна стверджувати що його зародки помітні і в давні часи. На ранніх етапах людської історії цілі народи безпосередньо могли взаємодіяти між собою. Такі контакти мали спонтанний характер і виникали під час міграцій, масових втеч від стихійних лих, насильницьких розділів територій тощо. Міжнародна торгівля існувала і в давнину, але світовий ринок, що охоплює більшість країн світу, виник тільки внаслідок тривалого процесу розвитку товарно-грошових відносин, у

результаті чого формувалося ядро світової економіки, яке постійно зростало й поступово залучало нові суб'єкти [21].

Як вже згадувалось, процес становлення глобальної економічної системи охоплює кілька століть і містить декілька етапів.

Перший етап (XV-XVII ст.) У період XV-XVII століть спостерігалось формування світового ринку, що базувався на збільшенні масштабів та географічному охопленні міжнародної торгівлі. Це призвело до підвищення значення торгівлі в економічній системі. Активне розширення ринкових відносин, спричинене Великими географічними відкриттями XV-XVII століть, внесло значний внесок у розвиток світової торгівлі товарами й послугами. Експедиції Х. Колумба, Васко да Гама, Ф. Магеллана розширили географію міжнародної торгівлі і значно збільшили обсяги світового ринку. Це перетворення світової торгівлі на важливий фактор економічного зростання було обумовлене постійним зростанням потреб у різних товарах і послугах.

Великі географічні відкриття не тільки відображають процес освоєння нових територій, але й є результатом наукового й технологічного прогресу. Морський транспорт відігравав ключову роль у цьому процесі, оскільки відкриття Америки Х. Колумбом у 1492 році стало потужним стимулом для розвитку мореплавства. Одним з важливих наслідків цього розвитку було заснування колоній Англії, Франції, Іспанії та Португалії.

У цей період закладалися основи міжнародного поділу праці в його загальному вигляді: колонії добували й постачали на світовий ринок сировину й сільськогосподарську продукцію, а метрополії, у свою чергу, — готову продукцію й устаткування. Саме в цей час можна сказати, що торгівля почала набувати міжнародного характеру [20]

Другим етапом розвитку можна вважати XVIII-XIX століття — часи Промислової революції. Вона, позначила собою початок формування глобальної

економічної системи. Цей період відзначився переходом від ручної праці до машинного виробництва, що стало загальновизнаним в провідних країнах Заходу. Цей перехід свідчив про зміну характеру виробництва, з рільництва та ремісництва до промислового виробництва.

Промислова революція супроводжувалася стрімким зростанням продуктивних сил, завдяки великій машинній індустрії, і зміцненню ринкової економіки як провідної системи. Цей період також характеризувався суттєвою зміною структури суспільства, збільшенням продуктивності праці, урбанізацією, прискореним економічним ростом та покращенням рівня життя населення.

Ці події відзначили перехід міжнародних економічних відносин на новий якісний рівень розвитку. Цей етап характеризувався подальшим заглибленням міжнародного поділу праці, відзначаючи собою початок міжнародної спеціалізації.[21]

У кінці XIX - середині XX століття відбувався третій етап формування глобальної економічної системи, що характеризувався виникненням світової економіки та зростанням напруженості в міжнародних відносинах. Дана напруженість виникала з-за різноманітності ступенів соціально-економічного й цивілізаційного розвитку провідних країн світу та усвідомлення обмеженості природних ресурсів.

Поділ світу між найбільшими державами призвів до серії конфліктів за території та сфери впливу. Одночасно з цим наростав антиколоніальний рух. На світову арену вийшли нові учасники міжнародних економічних відносин - транснаціональні корпорації (ТНК), які створювали бази виробництва окремих товарів у різних країнах світу.

Після завершення цього етапу був сформований світовий ринок, на якому активно пересувалися не лише товари, але й фактори виробництва - робоча сила, капітал і технології, і сталося розширення спектру форм міжнародної взаємодії.

У період середини XX - початку XXI століття розгортається четвертий етап глобалізації світової економіки, який відзначається удосконаленням системи міжнародного поділу праці та збільшенням взаємозалежності національних економік.[20, с. 53]

На рівні мікроекономіки компанії активно впроваджують вертикальні системи управління відтворювальними процесами, що поступово переростають у транснаціональні корпорації. На макроекономічному рівні формується система економічних та фінансових організацій, які спостерігають і регулюють світовий економічний розвиток, такі як ООН, МВФ, Світовий банк, СОТ та інші.[21]

Характеристики цього етапу розвитку світової економіки визначаються тим, що інноваційні технології стають основним рушієм виробництва. Нові умови дозволяють виробляти товари й послуги з огляду на світові ринки, а покращені технології транспорту та зв'язку полегшують доступ до світових ресурсів. Інформаційна революція, що базується на розробці та використанні комп'ютерних технологій, охоплює всі сфери світової економіки.

Світова економічна система перетворилася на систему глобальних виробників товарів. Національні економіки втрачають своє панування на світовій арені на користь транснаціональних корпорацій (ТНК), які відрізняються великим розміром та міжнародним характером діяльності.

Глобалізація призводить до активізації зовнішньоторговельних потоків не лише на рівні національної економіки, а й на рівні окремих підрозділів ТНК. ТНК, розміщуючи частину своїх виробничих процесів у різних країнах, стають ключовим фактором глобалізації економіки, що сприяло консолідації локальних ринків і їхньому об'єднанню в глобальну економічну систему.

Таким чином, на початку ХХІ століття економічна система перейшла до нового рівня — глобальної економічної системи. Це складна система, що складається з багатонаціональних виробників товарів та послуг, а також споживачів, яка охоплює виробництво, розподіл, обмін та споживання економічних благ у глобальному масштабі.

Новий стан світової економічної системи впливає на характеристики економічних циклів, змінюючи їх тривалість та амплітуду. Глобалізація також сприяє синхронізації економічних процесів між різними країнами світу. Такий аналіз можливий лише з урахуванням системного підходу, де національні економіки та ТНК розглядаються як підсистеми глобальної економіки.

Починати ж цей аналіз слід із розуміння механіки синхронізації глобальної економічної системи та її компонентів — тобто економічних систем макrorівня(національних) та економічних систем мікрорівня(ТНК). До основних каналів через які відбувається синхронізація економічних циклів відносять базові форми міжнародних економічних відносин: міжнародну торгівлю, рух капіталу, міграцію робочої сили, передача технологій, валютно-кредитні відносини й кооперація виробництва. В наш час абсолютно звичним стала ситуацій, яка ще 100 років тому вважалась неможливою — товар може проектуватися в одній державі, виробляти в іншій, а перед продажем у четверту зібрати у третій. Такий ефект назвали «стисканням простору» в міжнародному виробництві, через нього і значення національних кордонів стало меншим ніж коли-небудь було.

Ще однією причиною прояву даного ефекту є розширення впливу транснаціональних компаній, через які відбувається майже $\frac{2}{3}$ світової міжнародної торгівлі, половина всієї виробленої продукції, а також 80% патентів, ліцензій та ноу-хау.[22, с. 247]

В умовах глобалізації поведінка й динаміка національних економік набуває все більш синхронного і взаємозалежного характеру. Процеси глобалізації проявляються в інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку міжнародних фінансових відносин, зростання обсягів іноземних інвестицій, трудової міграції тощо. Як наслідок, кризи й економічні сплески в провідних країнах набувають глобального резонансу. Найбільший вплив економічної глобалізації на кон'юнктуру національних економік обумовлює науковий інтерес до пізнання механізмів і каналів міжнародної синхронізації економічних процесів, до яких відносять: торговельний, кредитно-фінансовий, інвестиційний і ремісійний.

Для докладного розуміння процесів синхронізації, на кожному із названих каналів слід зупинитись докладніше.

1. Міжнародна торгівля є головним механізмом взаємодії економічних процесів між різними країнами, що сприяє поширенню як позитивних, так і негативних економічних явищ. За умов зростання глобального поділу праці зовнішньоторговельні зв'язки стають ключовими для розвитку національних економік. Зростання обсягів міжнародної торгівлі у порівнянні зі світовим ВВП свідчить про збільшення залежності країн у глобальній економіці. Понад 70% міжнародної торгівлі становлять операції транснаціональних корпорацій. Обсяг світової торгівлі досяг свого піку у 2008 році. Інтенсивний розвиток міжнародних торговельних зв'язків у період з 1980 по 2008 рік призвів до збільшення залежності національних економік від коливань у глобальній економічній системі. Докладніше зміну обсягів міжнародної торгівлі видно на рисунку 2.1.

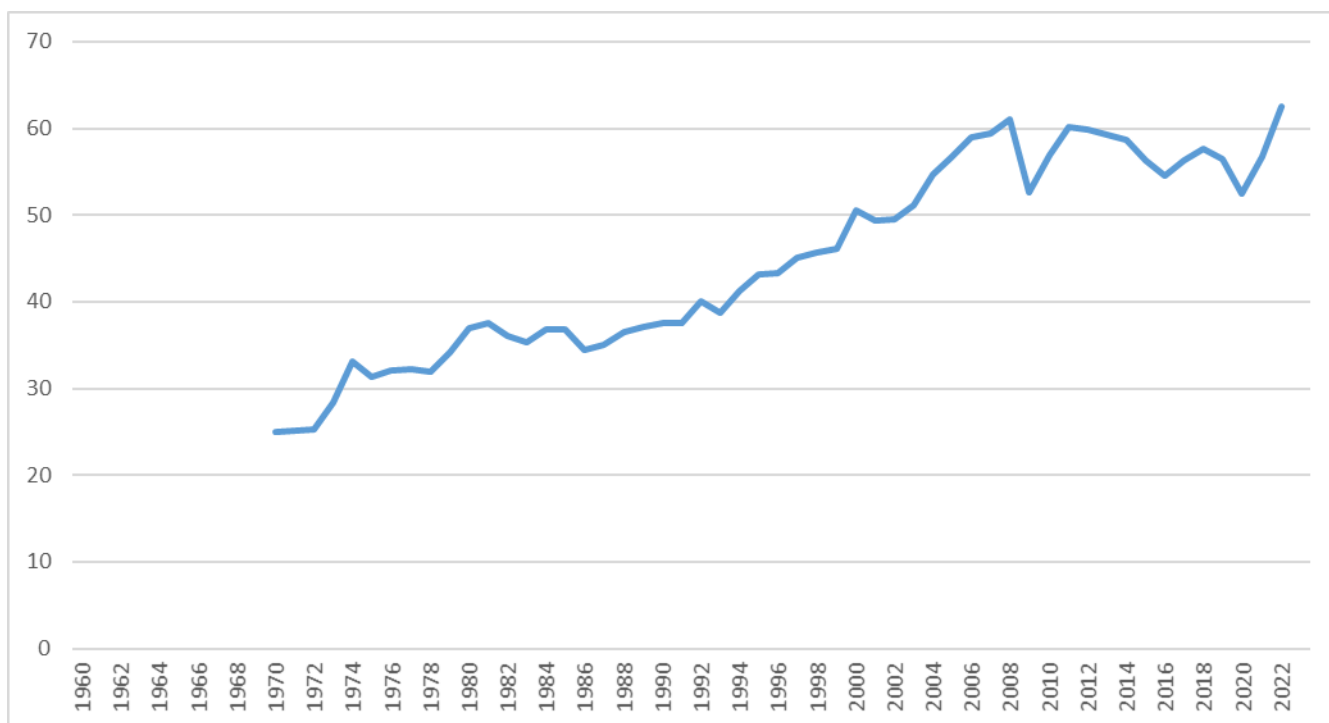

Рисунок 2.1. Обсяги міжнародної торгівлі у 1970-2022 рр. (у % від світового ВВП)[23]

Міжнародна торгівля може спровокувати послідовну реакцію та розповсюдження економічних турбулентностей через наявність як двосторонніх торговельних зв'язків, так і конкуренції на ринках третіх країн. Загалом, зниження попиту в одній країні призводить до скорочення зовнішньоторговельних операцій у країнах-експортерах, що часто призводить до деформації платіжного балансу та інших негативних наслідків. Отже, коли економічна криза виникає у країні, яка має ключове значення у глобальній економічній системі, розумно припускати, що така криза може викликати міжнародний економічний резонанс.

2. Іноземні інвестиції. Велика кількість досліджень досліджує механізми поширення кризових явищ через іноземні інвестиції. Загалом, кризові події в одній країні підвищують рівень системних ризиків, що змушує іноземних інвесторів перенаправляти свої портфелі для підтримки необхідної ліквідності та досягнення певного рівня прибутковості. Складні моделі показують, як підвищена ризиковість

після тривалого економічного зростання, при наявності різних форм неповної інформації, може змусити інвесторів реалізовувати активи у різних країнах. Наприклад, інвестори можуть діяти за стадним інстинктом, особливо якщо вони не можуть відрізнити звичайні коливання економічної системи від передвісток економічної кризи, і приймають рішення на основі загального інвестиційного настрою.

Поширення кризи через інвестиційний канал відбувається практично миттєво завдяки особливій ролі транснаціональних банків, які діють у різних регіонах світу. Проблеми з ліквідністю у інвесторів в одних країнах призводять до хвиль продажу фінансових активів в інших. Це може призвести до різкого падіння фондових індексів та подальшого ослаблення національних фінансових систем.

Для розуміння розмірів економічної діяльності про яку іде мова, на рисунку 2.2 наведений об'єм прямих іноземних інвестицій в трильйонах доларів. При цьому співвідношення обсягу прямих світових інвестицій і світового ВВП збільшилося з 0,35% в 1970р. до 3,03% у 2016р. це є однією із причин зростання ролі цього каналу в синхронізації економічних циклів глобальної економіки, а разом і з цим розширення впливу позитивних та негативних економічних явищ, які проявляються за рахунок нього.

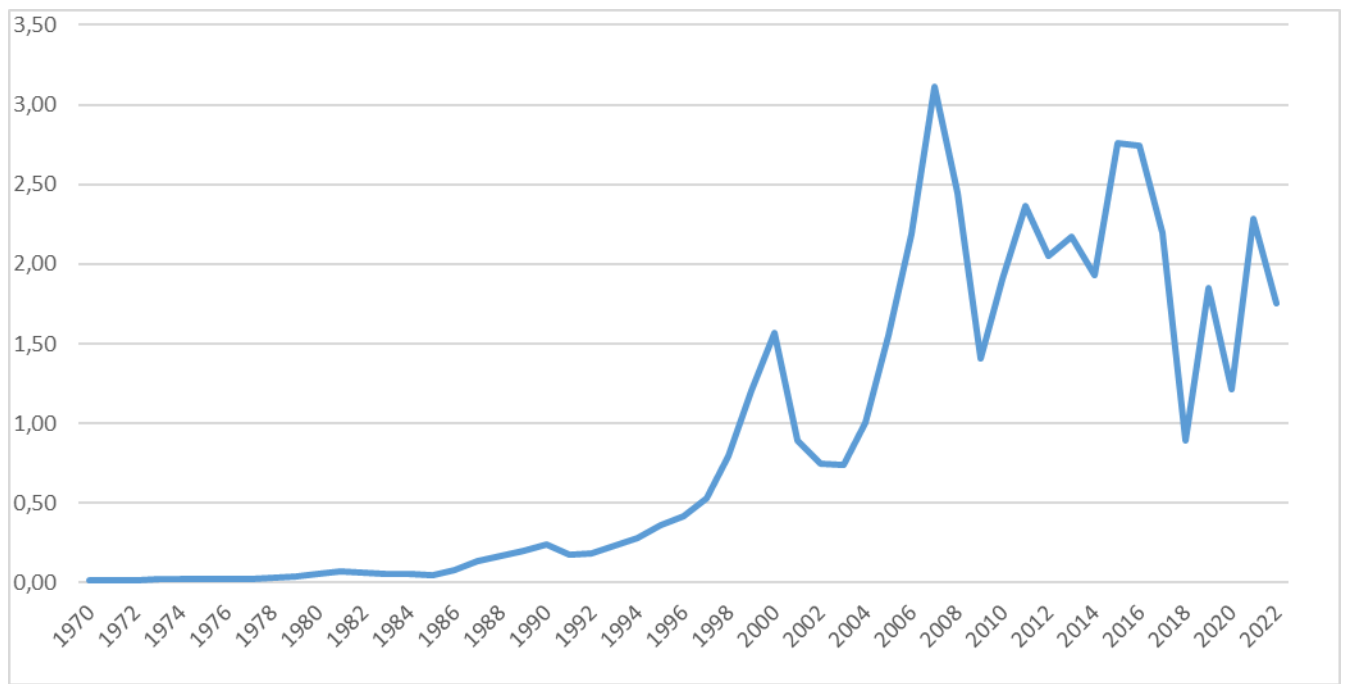

Рисунок 2.2 Обсяг прямих іноземних інвестицій у 1970-2022 рр.(в трлн. дол.)[23]

3. Міжнародні кредитно-фінансові відносини через банки та кредитні установи відіграють важливу роль у синхронізації економічних процесів у глобальній економічній системі. Цей механізм базується на принципах банківського менеджменту та ліквідності банків, спрямованих на запобігання або коригування дефіциту або перевищення ліквідності. Недостатня ліквідність може призвести до банкрутства, а надмірна може негативно вплинути на ефективність його операцій. Для забезпечення адекватного рівня ліквідності транснаціональні банки можуть зменшувати обсяг кредитування в інших країнах для оптимізації загальної капіталізації, що може призвести до зниження рівня ліквідності у країнах, де мають філії ці банки.

Зниження кредитної пропозиції може призвести до активації цього каналу, що в свою чергу призведе до скорочення ліквідності та підвищення вартості кредитування. Цей механізм може виявитися активним в різних ситуаціях, наприклад, при різкому зниженні депозитних ставок з економічних або політичних міркувань. У

результаті міжбанківський ринок може перестати працювати ефективно, банківські ставки почнуть стрімко зростати, разом із фінансовими ризиками, а попит на ліквідні активи збільшиться.

Банки мають здатність підсилювати кризові явища, особливо через ефект фінансового левериджу, що виявляється у збільшенні грошової маси завдяки грошовому мультиплікатору. Несправне управління позиковим капіталом або його втрата найчастіше призводить до збільшення банкрутств. Цей ефект підсилення економічних криз був ілюстрований під час світової фінансово-економічної кризи 2007-2009 років.

4. Римеса. Протягом останніх 55 років кількість міжнародних мігрантів збільшилася більш ніж утричі, досягнувши у 2016 році 243 мільйони осіб. Міжнародні мігранти регулярно надсилають частину своїх зароблених коштів на батьківщину. Станом на 2016 рік, за оцінками Світового банку, загальний обсяг міжнародних грошових переказів, які здійснюються різними категоріями трудових та економічних мігрантів (римеса), становив 537 мільярдів доларів США. Цей обсяг збільшувався протягом останніх десяти років зі швидкістю 7,3% на рік.[23]

Міжнародні грошові перекази, через їхнє зростання в обсягу ВВП деяких країн, що розвиваються, часто розглядаються як окрема фінансово-економічна категорія. Наприклад, країни, такі як Індія та Китай, річно отримують десятки мільярдів доларів у вигляді грошових переказів від своїх емігрантів. Зміни у розмірах римеса можуть суттєво впливати на економічний стан країн, де міжнародні грошові перекази становлять значну частку у платіжних балансах.

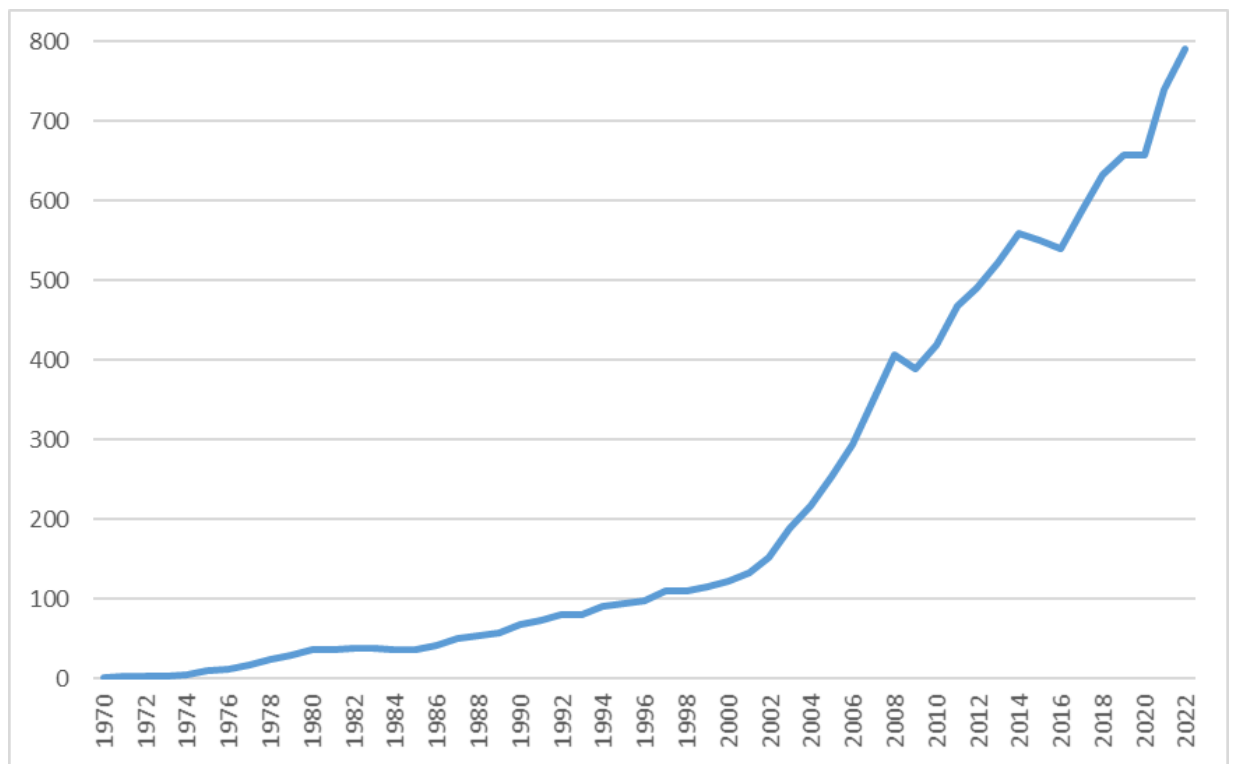

Рисунок 2.3 Обсяги ремісії у 1970-2022 рр.(в млрд. дол.)[23]

Усі названі шляхи міжнародної синхронізації економічних процесів виходять на передовий план у періоди економічних злетів та спадів, оскільки в умовах великої невизначеності стосовно майбутньої ринкової кон'юнктури економічні агенти можуть реорганізовувати свої активи без чіткої обґрунтованості. Водночас, як відомо, глобальні ринки характеризуються нерівностями в інформації, що пов'язані з відсутністю достовірних даних про якість та реальну вартість активів. Це спричинене поширенням процесів сек'юритизації банківської діяльності та зростанням використання похідних фінансових інструментів, що призвело до значного ускладнення та зниження прозорості фінансових операцій. Нині не завжди можна точно визначити якість та надійність активів, що лежать в основі цінних паперів.

Синхронізація світових економічних процесів у сфері інформаційних потоків пов'язана з тим, що учасникам фінансового ринку доводиться приймати рішення в умовах обмеженого часу та нерівності інформації, що викликає зростання ролі ірраціональних психологічних факторів, що впливають на їхню поведінку.

Більш наглядно вплив синхронізації економічних процесів в глобальній економіці, а також те як змінюється вплив різних її каналів на протязі розвитку світової економічної системи можна прослідити аналізуючи світові економічні кризи, їх наслідки та причини, чим я і займусь в наступному розділі.

2.2. Аналіз впливу економічних криз на глобальну економіку.

Враховуючи вище зазначене, доцільно здійснити порівняльний аналіз світових криз епохи глобалізації, таким чином отримавши більш загальне уявлення про еволюцію циклічності глобальної економічної системи на основі порівняння особливих й загальних характеристик світових криз.

Варто також зазначити, що в зв'язку із бурхливим розвитком глобальної економіки в останніх століттях фактично кожна наступна велика світова криза відбувалась в новому світі. Через що, на мою думку, важливо особливу увагу приділяти останнім фінансовим світовим кризам(які відбувалися в ХХІ столітті) тому на них в своїй роботі я зупинятимусь докладніше. Але рухатись до них буду поступово.

1) Велика депресія, яка тривала з 1929 по 1933 рік, представляє собою період переходу в економіці США між ХІХ і ХХ століттями, який деякі дослідники називають "другою промисловою революцією". Саме в цей час були винайдені друкарська машинка, телефон, фонограф і електричне світло. Розвиток авіації та автомобілебудування став характерним для початку ХХ століття. В цей період з'явилися великі компанії машинобудування, такі як Buick, Cadillac, Ford Motors, Lincoln Motor, International Harvester, GMC, Navistar International, Chevrolet і інші. Запуск промислового виробництва автомобілів призвів до створення та розширення великої інфраструктури. Наприклад, у період з 1921 по 1925 рік було побудовано 250 тисяч миль автомагістралей, а автомобільне виробництво стало головним напрямком експорту США.

Перша світова війна значно підтримала розвиток промисловості в США, оскільки в умовах конфлікту країна отримувала активні замовлення на виробництво військової техніки. Проте після війни попит на такі товари стрімко знизився, і уряд не зміг ефективно перерозподілити виробничі потужності, що призвело до рецесії у військово-промисловому комплексі та суміжних секторах економіки. Ситуацію ще загостило збільшення негативного впливу фондового ринку через поширення маржинальних позик. Так, у 1920-х роках близько 1 мільйона осіб активно займалися у роботі фондових бірж США, а обсяг роздрібного продажу товарів у розстрочку всередині країни становив від 5 до 8 мільярдів доларів, що в 1,5 разу перевищувало весь обсяг експорту держави.

Через те, що економіка США мав вирішальне значення у світовій економіці за часів Великої депресії, цей період глибоко вразив майже всі країни, які брали активну участь у міжнародних відносинах. Особливо відчули ці наслідки США, Канада, Велика Британія, Німеччина та Франція. У результаті світовий ВВП зменшився на 15% у період з 1929 по 1933 рік, а міжнародна торгівля скоротилася на 50%. [23]

2) Світова економічна криза 1957-1958 років виникла внаслідок внутрішніх проблем в економіці США, де рівень промислового виробництва спад на 12,6%. [20, с. 57] Причиною кризи було значне зростання виробництва засобів виробництва після війни, а також суміжних галузей. В першу чергу криза вплинула на автомобільну, сталеву та текстильну промисловість США, а також на економіки провідних країн того часу, що становили близько двох третин світового промислового виробництва, серед яких були Японія, Франція, Канада, Велика Британія, Бельгія, Нідерланди, Швеція, Норвегія, Фінляндія, а також ФРН та Італія. Уперше після війни спостерігалось зменшення частки готової продукції в міжнародній торгівлі, що призвело до тривалих структурних криз у суднобудуванні, нафтовій промисловості та деяких інших галузях.

Наш погляд полягає в тому, що криза 1957-1958 років була головним чином наслідком надмірного виробництва товарів і послуг у економіці США після війни. Згідно з планом Маршалла, США надали фінансову допомогу країнам Західної та Центральної Європи на суму 13 мільярдів доларів. Отримані кошти в основному витрачалися на придбання нового обладнання та товарів промислового призначення, що імпортувалися з США. Це підтверджується аналізом платіжних балансів країн Європи та США. Наприклад, у 1947 році країни Європи імпортували з США товарів на 6,1 мільярдів доларів, тоді як експортували на суму всього 1 мільярд доларів. Така ситуація тривала аж до 1955-1956 років, коли виникли перші ознаки економічної кризи, такі як 31% зниження продажу автомобілів у США у 1957 році та зменшення виробництва будівельних матеріалів на 1,2 мільйона одиниць.[20, с. 58]

Для пом'якшення наслідків кризи у цих галузях була застосована збалансована економічна політика, яка акцентувалася на будівництві об'єктів соціальної інфраструктури. У цей період розпочалися великі проекти, спрямовані на масову електрифікацію, побудову водопроводів та заохочення будівництва житла шляхом зниження відсоткових ставок за іпотечними кредитами. Крім того, Федеральна резервна система США знизилася відсоткову ставку до рекордних 1,75%, що сприяло загальному стимулюванню економіки.

3) Економічна криза 1973-1974 років стала першою серйозною енергетичною кризою, яка збуріла всесвітнє співтовариство. Після того, як країни ОПЕК намірено зменшили видобуток нафти приблизно на 5%, ціни на неї зросли на 70% — до 5 доларів за барель, а до початку 1974 року ціни збільшилися до 12 доларів за барель. Спад виробництва став помітним у всіх розвинених країнах. Нестача палива, сировини і продовольства призвела до загального підвищення цін на світових ринках і зменшення замовлень та виробництва практично у всіх галузях промисловості.

У зусиллях скорочення виробництва США і країни Західної Європи прийняли невідкладні заходи: було обмежено постачання енергії для домашніх господарств і

обмежено робочий час різних установ, введено плани нормування нафтопродуктів, а також зменшено виробництво найбільш енергоємних секторів, таких як металургія і хімічна промисловість.

З погляду довгострокової перспективи, енергетична криза 1973 року мала значний вплив на структуру світової економіки. Незважаючи на негативні наслідки, криза сприяла переорієнтації промисловості на енергозберігаючі технології, особливо в енергоємних галузях, таких як металургія і хімічна промисловість. Крім того, автопромисловість значно постраждала, коли американські автомобілі витіснили японські, які споживали менше палива і, відповідно, були більш економічними.

4) Азіатська криза 1997-1998 років ілюструє типовий сценарій економічної бульбашки та надмірних очікувань стосовно майбутнього економічного зростання. У кінці 1980-х років регіональні економіки Таїланду, Малайзії, Індонезії, Сингапуру та Південної Кореї продемонстрували надзвичайно високі темпи зростання ВВП — в межах 8-12% щорічно. Це явище стало предметом широкого висвітлення фінансовими та іншими економічними організаціями, і згодом отримало назву "азіатського економічного дива". Високий рівень процентних ставок у регіоні сприяв подальшому зростанню зовнішніх інвестицій. Наприклад, у 1998 році більше половини всіх іноземних інвестицій у країни, що розвиваються, припадало на країни Азії.

У зв'язку з цим співвідношення між зовнішнім боргом та ВВП чотирьох найбільших країн АСЕАН зросло з 100% у 1993 році до 167% у 1996 році, а до початку фінансової кризи досягло 180%. Значний приплив іноземного спекулятивного капіталу спричинив різкий ріст цін на фінансові активи. Однак надмір капіталу та нерівномірний його розподіл призвели до раптового зниження цін і високої інфляції в цих країнах.

Логічно, що завищені ціни активів розпочали стрімко падати, як тільки в США з'явилися більш привабливі умови для інвестування. Панічний настрій серед

кредиторів призвів до великого виведення фінансових коштів з Азійського регіону, що призвело до кредитної кризи та численних банкрутств підприємств фінансового сектору.

Азіатська криза мала ряд негативних наслідків, включаючи різке зменшення ВВП країн регіону, значну девальвацію національних валют відносно долара, а також падіння фондових індексів національних бірж. Загальний номінальний ВВП країн АСЕАН зменшився на 9,2 мільярда доларів США в 1997 році та ще на 218,2 мільярда доларів США в 1998 році, з відповідним погіршенням життєвого рівня мільйонів людей. Найбільші втрати від цієї кризи зазнали Індонезія, Південна Корея, Таїланд та Філіппіни. На міжнародному рівні азіатська криза 1997-1998 років призвела до зниження світових цін на нафту, економічного дефолту Російської Федерації та боргової кризи в Аргентині.

5) Світова фінансово-економічна криза, що тривала з 2007 по 2009 рік, має свої корені в іпотечній кризі, яка виникла у Сполучених Штатах в 2007 році. Ця криза виникла через стрімкий зріст невиконаних боргів за низькорівневими іпотечними кредитами. Низькі відсоткові ставки, широке поширення ризикованих іпотечних кредитів та сек'юритизація високоризикових активів стали основними причинами цієї кризи, що призвела до надмірного зростання цін на нерухомість у період з 2001 по 2007 рік, що, у свою чергу, призвело до перенасичення будівництва нерухомості.[24, с. 10]

Неспроможність позичальників виконати зобов'язання за іпотечними кредитами, особливо за кредитами з плаваючою відсотковою ставкою, призвела до великої кількості відчужень нерухомості та подальшого її знецінення. Це, в свою чергу, спричинило ряд банкрутств найбільших фінансових установ у США, таких як Freddie Mac і Fannie Mae. Криза на іпотечному ринку поширилася на всю економіку США, а потім і на весь світ.[25, с. 2]

У період з 2008 по 2009 рік обсяг світової торгівлі скоротився більш ніж на 10%, а кількість безробітних зростає до 199 мільйонів осіб у всьому світі. Темпи зростання світового ВВП у 2008 році склали 1,83%, а у 2009 році світовий ВВП вперше після Другої світової війни зменшився на 2,3%. [23]

Відновлення світової економіки після світової фінансової кризи відбувалося нерівномірно та значно варіювалося від регіону до регіону. Найбільше падіння сукупного ВВП в період кризи було зафіксовано в Європі та Близькому Сході, де зниження ВВП в середньому становило від 10% до 20%. У країнах Латинської Америки спад ВВП досяг 8%. У той же час в Азії обсяг виробництва не знизився під час економічного спаду, а лише сповільнив свій ріст, незважаючи на різке падіння обсягів експорту.[26]

6)Світова економічна криза викликана пандемією Covid-19, тривала протягом 2020, початку 2021 років і за своїми причинами виникнення кардинально відрізнялась від всіх інших світових економічних криз останнього століття. Проблема виникнення небезпечних для людства вірусів не отримала пріоритетного значення і була проігнорована впливовими світовими елітами та урядами. Як результат, блискавичне поширення вірусу з китайської провінції Хубей на інші частини світу призвело до того, що 11 березня 2020 року ВООЗ оголосила про початок пандемії COVID-19. Для стримування стрімкого поширення інфекції та захисту життя і здоров'я своїх громадян, більшість країн змушені були запровадити жорсткі карантинні обмеження у першій половині 2020 року, що, своєю чергою, призвело до різкого скорочення економічної діяльності в глобальному масштабі.

Проте, основна проблема полягає не лише у значних економічних втратах, яких зазнала світова економіка, а й у тому, що пандемія спричинила уповільнення темпів економічного розвитку. Це сталося через накладання економічного спаду, викликаного пандемією коронавірусу, на фазу рецесії світової економіки, яка прогнозувалася на період 2019—2020 років. У 2020 році пандемія зупинила

відновлення світової економіки після попередньої кризи — Великої рецесії 2007—2009 років. Невтішні прогнози та невизначеність, пов'язані з початком пандемії на початку 2020 року, призвели до конфлікту між двома найбільшими виробниками нафти, Росією та Саудівською Аравією. Попит на нафту різко знизився після запровадження жорстких карантинних обмежень на подорожі у березні 2020 року. Основним каталізатором економічної кризи 2020 року стало падіння цін на нафту на світовому ринку. Зокрема, з 6 по 9 березня 2020 року ціна на нафту на світових ринках знизилася на 34,65%, що стало найнижчим показником з 1991 року. Як наслідок, у першому кварталі 2020 року фондові біржі по всьому світу втратили понад 20% своєї вартості, зафіксувавши найгірші результати з часів світової фінансової кризи 2007—2009 років. Таким чином, у середині 2020 року розпочалася нова глобальна економічна криза, спричинена пандемією COVID-19.

Загалом статистика показує, що у 2020 році світовий ВВП зменшився приблизно на 4,36% порівняно з попереднім роком. Зокрема, ВВП ЄС у 2020 році скоротився на 7,4 %. Найбільше постраждали економіки таких країн як Іспанія та Великобританія, де ВВП зменшився на 12,4% та 10,3% відповідно, при цьому ВВП Литви скоротився лише на 2,2 %, тому ця країна зазнала найменшої шкоди . Карантинні обмеження торкнулися близько половини всього населення світу та негативно вплинули на національні економіки різних країн. Аналізуючи стан семи найбільших економік світу, можна констатувати, що найбільшого негативного впливу через пандемію COVID-19 зазнала Великобританія. Станом на третій квартал 2020 року темпи зростання ВВП Великобританії становили -9,6% порівняно з попереднім роком. Крім того, ВВП Індії скоротився на 7,5%. Лише Китай показав позитивні темпи зростання ВВП, які склали 4,9% за той самий період. Протягом першої половини 2020 року Китай також продемонстрував позитивні темпи зростання довіри до бізнесу (+1,6%).

2018-2020 років міжнародна торгівля зазнала різкого зниження, досягнувши найнижчого рівня у другому кварталі 2020 року зі скороченням на 13% порівняно з

попереднім кварталом 2019 року. Слід відзначити, що зменшення міжнародної торгівлі головним чином сталося через порушення функціонування світової транспортної системи. Оскільки доставка вантажів у портах забезпечує понад 80% світової торгівлі товарами і складає приблизно 70% від їх вартості, цей сектор економіки є ключовим для зв'язку ланцюгів постачання та ринків у всьому світі. Тому глобальні виклики, пов'язані з обмеженнями через пандемію, спричинили серйозні перешкоди усій світовій транспортній системі. Карантинні заходи та обмеження, введені урядами країн, призвели до перебоїв у міжнародних ланцюгах постачання, що призвело до негативних соціальних та економічних наслідків у відповідних країнах. Наприклад, морський транспорт стикнувся із такими проблемами як: затримки у доставці, порожні плавання, закриття портів, дефіцит робочої сили та внутрішнього транспорту, обмеження вантажопідйомності. Однак основним викликом для морського транспорту під час карантинних обмежень у 2020 році стало забезпечення ефективних змін екіпажу.

Проте основним економічним викликом для всіх країн без винятку було збільшення рівня безробіття серед населення. У першому кварталі 2020 року було зафіксовано втрату приблизно 5,4% робочого часу. За даними Міжнародної організації праці (МОП), у другому кварталі 2020 року кількість відпрацьованих годин в Америці склала 12%, а в Європі, Азії та Африці — 11,8%.

Світова криза показала надмірне споживання та кризу перевиробництва, що змусило мільйони людей переглянути свої пріоритети. Вплив COVID-19 призвів до стійких змін на світових товарних ринках. Ось деякі з цих змін:

1. Збільшення транспортних витрат: строгі карантинні заходи призвели до підвищення витрат на перевезення товарів через ускладнення на кордонах та підвищення рівня безпеки.

2. Розвиток інтернет-торгівлі та логістики: запровадження карантину збільшило популярність онлайн-магазинів та посилок, що призвело до необхідності ефективної системи доставки.
3. Зменшення урбанізації або її затримка: можливість працювати віддалено сприяє подовженню тенденції до віддаленої роботи, але може призвести до зменшення зростання великих міст.
4. Можливості для місцевого виробника: постачання критичного обладнання сприяє розвитку місцевого виробництва, що може зменшити залежність від імпорту.
5. Зростання заміщення імпортованих товарів: високі транспортні витрати можуть збільшити вигоду використання внутрішніх можливостей для виробництва альтернативних товарів.
6. Зміна споживчої поведінки: працівники можуть залишатися на віддаленій роботі, що зменшить транспортні витрати та попит на паливо. Використання відеоконференцій може замінити поїздки, що призведе до зменшення забруднення навколишнього середовища і сприятиме переходу на електромобілі.

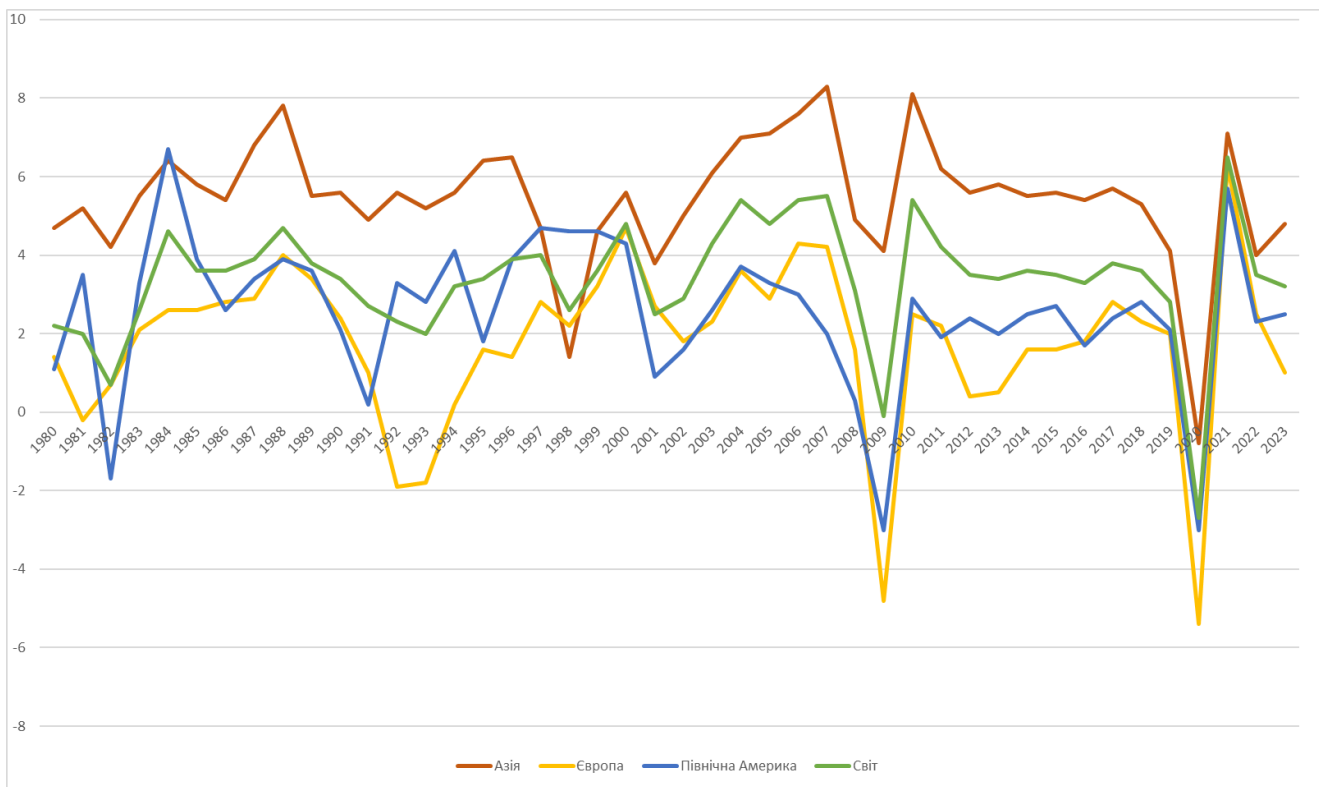

Рисунок 2.4 Річний ріст ВВП в середньому по основним регіонам світу у 1980-2023 рр(у %)[26, 27]

На основі даних щодо впливу світових економічних криз на глобальну економічну систему, а також проаналізувавши причини цих криз можна констатувати описані раніше в роботі тези про синхронізацію економічних циклів для національних економічних систем. Дана тенденція сильно прослідковується із плином часу, починаючи із криз другої половини ХХІ століття. Кожна наступна криза зазвичай має спочатку локальний характер, але через сильну пов'язаність через канали синхронізації національних економік вона швидко охоплює цілі регіони глобальної економічної системи а то світову економіку загалом. Що правда слід також зазначити, що наслідки для різних економічних систем різняться залежно від їх структури, економічної політики тощо.

Тому для повного розуміння причин синхронізації економічних циклів в умовах глобалізації слід також розглянути а як саме будується економічна політика держав в умовах глобалізації та циклічності економіки.

2.3. Підходи до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності

Головною метою економічної політики держави в умовах циклічного розвитку є забезпечення динамічної стійкості. Це означає збереження стабільних показників економічного зростання в установлених межах, таких як темпи річного зростання ВВП або рівень інфляції.[28, с. 180]

Для досягнення стабільності економічного розвитку держава використовує різноманітні засоби державного регулювання економіки, такі як фіскальні та кредитно-грошові інструменти. Вони спрямовані на вплив на економічну систему з метою збалансування ринкової кон'юнктури.[28, с. 182]

Розробка конкретних напрямків, мети та завдань економічної політики держави передбачає визначення пріоритетних галузей національної економіки і оцінку національного та міжнародного становища країни. Аналіз цих факторів допомагає розробити політику, що відповідає умовам рівня економічного розвитку країни.

У цьому контексті держава повинна створити сприятливі умови для розвитку різних галузей національної економіки та протистояти негативним впливам глобалізації. Це означає, що вона повинна бути здатна запобігти та зменшити вплив зовнішньоекономічних коливань на національну економічну активність.[29, с. 310]

Для формування економічної політики держави, яка б задовольнила поставлені умови було виділено наступні напрямки роботи держави:

1. формування диверсифікованої структури національної економіки;
2. оптимізація міжнародних каналів синхронізації економічних процесів;

3. оптимізація обсягів золотовалютних резервів країни;
4. забезпечення проциклічної економічної політики держави.

Далі про кожен із даних напрямків докладніше.

1.Формування диверсифікованої структури національної економіки. Диверсифікація економіки передбачає рівномірний розподіл внеску різних галузей економіки у структурі ВВП. Головною перевагою такого підходу є те, що різні сектори економіки можуть мати відносну автономію. Це означає, що проблеми, що виникають у одній галузі, не повинні міцно впливати на всю економіку. Чим більш різноманітна структура національної економіки, тим менш волатильним стає довгостроковий тренд економічного зростання. Ця ідея базується на теорії управління інвестиційним портфелем, яка стверджує, що більш різноманітний набір активів, які входять до інвестиційного портфеля, зменшує його волатильність і ризики, які не є систематичними.

Проблема диверсифікації економіки особливо актуальна для країн, що розвиваються, які залежать від виробництва та експорту обмеженої кількості товарів, особливо тих, які відносяться до первинного сектору економіки. Такі економіки надмірно чутливі до фаз економічного циклу, що може погіршити їхню довгострокову стабільність. Проте, під час настання системних ризиків у світовій економіці, таких як глобальні економічні кризи, навіть найбільш диверсифіковані та розвинені економіки можуть сповільнювати темпи свого економічного зростання.[30]

Фактично суть диверсифікації зводиться к правильному розподіленню циклічних та нециклічних галузей в структурі національної економічної системи. Чи не найкращим прикладом такої держави є на сьогоднішній день США, її і братимемо для прикладу на аналіз.

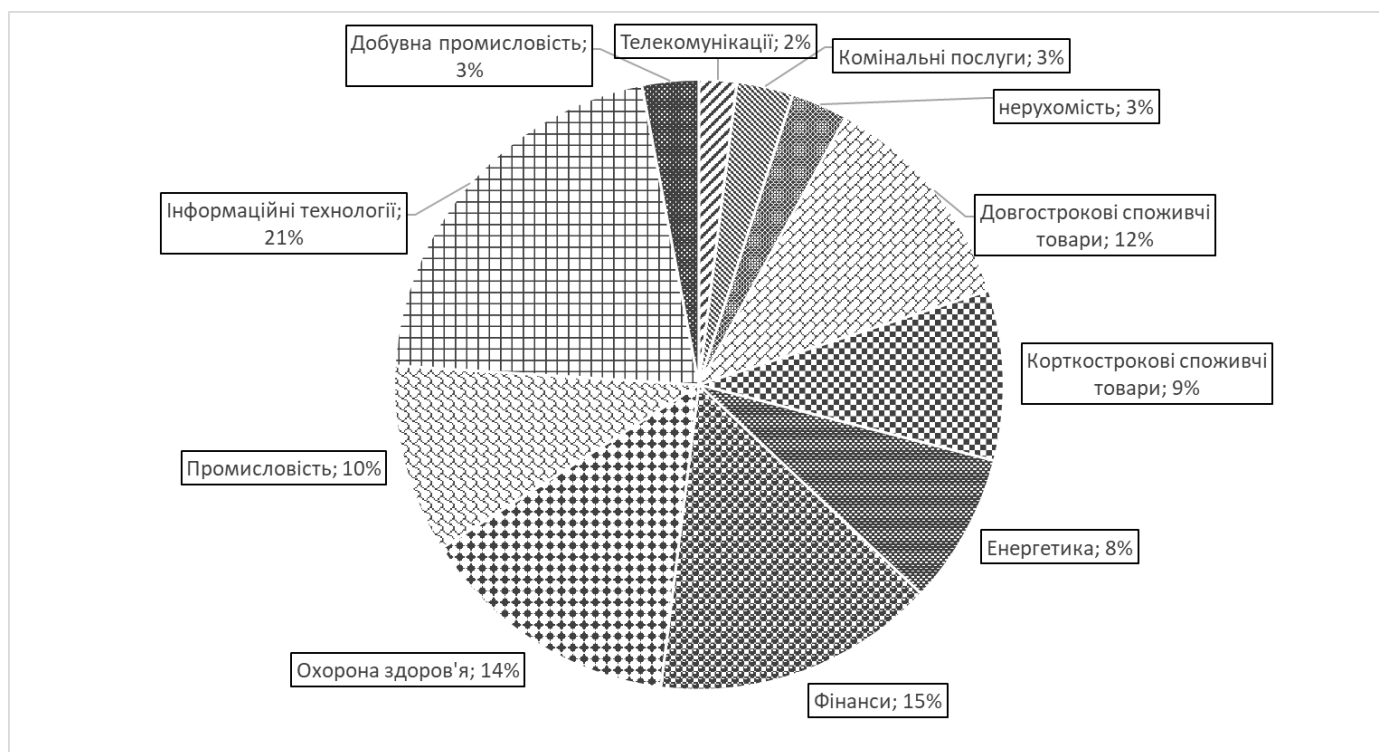

Рисунок 2.5 Галузева структура економіки США на основі індексу S&P500[31]

Дана структура економіки дозволяє максимізувати темпи економічного зростання, при цьому мінімізувавши волатильність у довгостроковій перспективі.

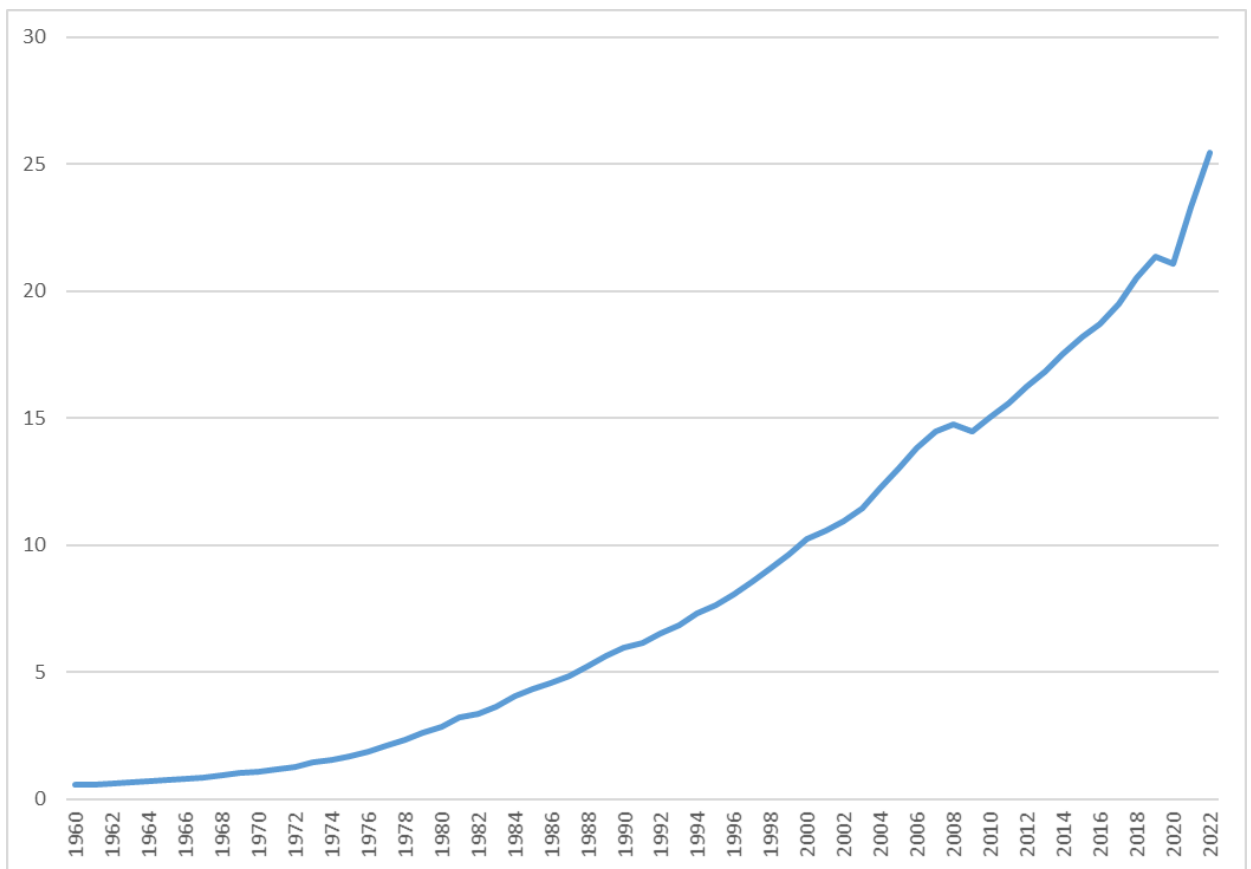

Рисунок 2.6 Обсяги ВВП США протягом 1960-2022 рр.(трлн. дол.)[23]

2. Оптимізація міжнародних каналів синхронізації економічних процесів передбачає уважний аналіз кожного каналу з виділенням критичних значень, які можуть нашкодити нормальному функціонуванню національної економіки і підігнати під загрозу міжнародну платоспроможність держави. Розглянемо конкретні рекомендації для регулювання міжнародної синхронізації економічних процесів окремо:

- диференціація експортних та імпорتنих зв'язків: введення експортних та імпорتنих квот з територіальним і номенклатурним характером для регулювання зовнішньоекономічних зв'язків.
- контроль над структурою портфельних інвестицій: регулярний моніторинг структури та ліквідності портфельних інвестицій, а також контроль за їхніми термінами інвестування.

- контроль над ліквідністю фінансових установ: постійний нагляд за ліквідністю як національних, так і іноземних грошово-кредитних установ, а також встановлення граничних значень для норм ліквідності.
- регулювання ставок ринку: встановлення контролю над розміром комісій за міжнародні грошові перекази з метою зменшення витрат.
- підвищення якості фінансової інформації: зміцнення норм та правил фінансової звітності, сприяння розвитку незалежних джерел фінансової інформації та агентств оцінки фінансового стану.

3. Оптимізація обсягів золотовалютних резервів країни є важливою задачею для кожної незалежної держави. Ці резерви включають в себе високоліквідні активи, такі як іноземні валюти, спеціальні права запозичення, резервні позиції в МВФ та монетарне золото, які контролюються державними органами. Вони використовуються для здійснення міжнародних розрахунків, покриття дефіциту платіжного балансу та стабілізації національної валюти на міжнародних ринках у ситуаціях, коли це необхідно для забезпечення стабільності економіки або її міжнародної платоспроможності.

Високі золотовалютні резерви дають державі змогу згладжувати коливання платіжного балансу та забезпечувати стабільний тренд економічного розвитку у довгостроковій перспективі. Однак утримання таких резервів також потребує витрат, оскільки піддається впливу інфляції.

Це в свою чергу і піднімає питання визначення оптимального обсягу золотовалютних резервів, який був би достатнім для забезпечення фінансової стабільності держави і плавності її економічного розвитку. До вирішення цього питання існують два основних підходи – на основі імпорту, або на основі короткострокових боргових зобов'язань.

В першому варіанті вважається за норму мати золотовалютні резерви в еквіваленті трьохмісячного імпорту держави, в основі цього правила лежить потреба в забезпеченні стабільності міжнародної торгівлі вразі нестабільних валютних надходжень. В основі ж другого варіанту оцінки лежить правило Гвідотті-Грінспена, за яким держава повинна мати золотовалютні резерви в об'ємах, достатніх для погашення всіх короткострокових зобов'язань.[32] В основі даного правила є ідея про те, що держава має мати достатню кількість резервів на випадок масового вилучення іноземного капіталу.

4. Забезпечення проциклічної економічної політики держави. Державна проциклічна політика має базуватися на прогнозах економічного й соціального розвитку держави, побудові моделей розвитку податкової й бюджетної систем, внутрішньої фінансової системи залежно від стадії економічного циклу.

Основна проблема із якою пов'язують потребу в забезпеченні державою стабільності економічного розвитку є націленість ринку на короткостроковий прибуток, а не на стійкий розвиток із збереженням тренду.

З цього проциклічна економічна політика держави може бути визначена як підтримання сприятливої кон'юнктури ринку за допомогою наступних інструментів: регулювання відсоткової ставки, регламентація правил ведення господарської діяльності, встановлення норм податкових платежів та виплат тощо.

З цього випливає розділення проциклічної політики на 4 етапи, в залежності від економічного циклу, а саме: політики фази зростання, політики фази насичення, політики фази кризи та політики фази депресії. По порядку розберемо кожен із них.

Політика фази зростання. Основна ціль держави в цей момент – формування золотовалютного резерву та стимулювання рівномірного розвитку наявних галузей економіки. Базуючись на товарно-орієнтованому підході до природи економічних циклів, можна сказати, що основним напрямом держави на цьому етапі є створення

бази для довгострокового економічного зростання. Оскільки введення нового товару на ринок зазвичай обумовлено його більшою ефективністю та інноваційністю, то можна вважати, що основою майбутнього економічного розвитку є розвиток науково-технічного потенціалу країни. Розвиток такого потенціалу повинен здійснюватися через створення спеціальних державних фондів, що займаються фундаментальними та прикладними науковими дослідженнями. Циклічні сектори економіки, такі як важка промисловість, авіаційна, суднобудівна та автомобільна промисловість, повинні сплачувати спеціальний податок (податок на науково-дослідницьку та розвідувальну діяльність), щоб підтримувати великі державні дослідницькі проекти, за які не завжди беруться навіть великі корпорації.

Щодо політики фази піку (насичення), цей етап економічного циклу відзначається перенасиченням ринку циклічними товарами тривалого використання. У цей період держава повинна утриматися від прийняття заходів загального стимулювання економічної активності через збільшення грошової маси та державних витрат. Це може лише поглибити наслідки майбутньої кризи. Натомість, держава має зміцнити норми фінансового контролю за суб'єктами господарювання, оскільки саме на цьому етапі підвищується рівень фінансових махінацій.

У фазі кризи державна економічна політика має спрямовуватися на забезпечення стабільності фінансової системи і збереження міжнародної кредитоспроможності. На цьому етапі держава повинна активно використовувати свої золотовалютні резерви для стабілізації валюти на світових ринках і забезпечення безперервності зовнішньоекономічних торговельних відносин, а також відмовитися від підтримки малих і середніх підприємств, які можуть бути менш ефективними й потребують перегляду їхнього виробничого процесу. На фазі депресії держава може активно стимулювати економіку за рахунок підвищення грошової маси і збільшення державних витрат.

У період депресії (або підйому), державна політика втручання в ринкову економіку стає активною. На цій фазі економічного циклу, держава може здійснювати загальні економічні заходи для стимулювання, збільшуючи грошову масу та розширюючи державні витрати, що відповідає принципам кейнсіанської економіки. Оскільки ціни на фактори виробництва є відносно низькими, а рівень безробіття високий, держава має можливість ініціювати великомасштабні економічні проекти з метою створення нової виробничої та соціальної інфраструктури. Замовлення на ці проекти приведе до додаткового найму робочої сили і зменшення рівня безробіття. Колишні безробітні, отримуючи заробітну плату, збільшать свої витрати на споживчі товари, що збільшить загальний економічний попит. Це, в свою чергу, призведе до зростання загальної пропозиції товарів і послуг, а також загального відновлення економіки.

З усього вище описаного можна сказати, що основним завданням держави в умовах циклічності економіки є створення досконалої економічної політики, сутність якої повинна відповідати фазі економічного циклу, в якому знаходиться держава зараз. Для коректного ж управління держава має активно слідкувати за розвитком підсистем своєї економіки за допомогою економічних показників, які слід постійно порівнювати із критично допустимим значеннями.

Беручи за основу напрямки роботи державного апарату для стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності, які були описані в цьому розділі можна створити приблизну карту завдань для України, які можуть допомогти нашій економіці досягнути поставлених задач.

Так щодо першого напрямку роботи, а саме диверсифікації національної економіки можна виділити наступне. Основним завданням напрямку є формування відносно стійкої національної економічної структури України, здатної витримувати циклічні коливання глобальної економічної системи, а також оптимізація темпів економічного зростання в довгостроковій перспективі. З огляду на визначені цілі та

виявлені недоліки української економіки, вважається необхідним вжити таких заходів:

- Диференціація податку на прибуток залежно від операційної галузі підприємства та рівня доданої вартості. Інноваційні галузі з високою доданою вартістю повинні обкладатися нижчими ставками податку для стимулювання інноваційних процесів в національній економіці.
- Введення окремого податку на НДДКР, який має стягуватися з циклічних галузей промисловості. Усі зібрані кошти будуть спрямовані на створення та фінансування державних науково-дослідних програм у відповідних галузях, що складно фінансувати в рамках окремих підприємств.
- Стимулювання створення бізнес-інкубаторів, технопарків і технополісів, які представляють собою замкнені виробничі ланцюжки, що включають освітні заклади, дослідні центри та промислові підприємства. Це має здійснюватися через створення спеціальних економічних зон з різними формами фінансування та пільговим оподаткуванням.
- Сприяння розвитку кредитно-фінансового ринку шляхом створення незалежних аудиторських фірм і посилення стандартів фінансової звітності кредитно-фінансових установ. Реформування кредитно-фінансового ринку України має на меті усунення асиметричності інформації між суб'єктами ринку. Одним із напрямків реформування має стати створення незалежних джерел фінансової інформації та вдосконалення форм і видів фінансової звітності кредитних установ.

Другим із названих напрямків реформації економічної політики є оптимізація каналів міжнародної синхронізації економічних процесів. В його межах корисним буде вжити наступних заходів:

- Диференціація номенклатури зовнішньоторговельного обігу шляхом запровадження товарних і географічних квот, стандартів, а також тарифних заходів регулювання.
- Створення ефективної та консолідованої державної фондової біржі, яка б об'єднала всі наявні біржі (ПФТС, Українська фондова біржа тощо), що підвищить рівень капіталізації та фінансової ліквідності.
- Збільшення кількості та правового обсягу двосторонніх інвестиційних угод, які сприятимуть зниженню рівня несистемних інвестиційних ризиків і збільшенню державних гарантій у разі політичних ризиків.

Третій напрям роботи, за яким державі слід проводити реформацію економічної політики це оптимізації золотовалютних резервів до рекомендованих рівнів, це дозволить Україні підняти свій кредитний рейтинг, а також збільшить здатність держави мінімізовувати негативний вплив спонтанних коливань глобальної економічної системи.

Останнім, але важливим напрямком державної політики щодо мінімізації негативних явищ циклічності глобального економічного розвитку має стати створення проциклічної економічної політики. Вона повинна самостійно і вчасно регулювати співвідношення сукупного попиту та пропозиції, відповідно до поточної фази економічного циклу, впливаючи на національну економічну кон'юнктуру. У межах цього напрямку слід реалізувати такі заходи:

- Заснування національного інституту дослідження економічних циклів за аналогією з Національним бюро економічних досліджень США (National Bureau of Economic Research). Головною метою цього інституту буде збір та аналіз економічної інформації для прогнозування фаз економічних циклів та публікація результатів досліджень для чиновників, бізнесменів, академічних кіл тощо.

- Поліпшення якості та збільшення кількості статистичних індикаторів економічних циклів, а також запровадження щомісячного моніторингу показників економічної активності.
- Прив'язка ключових вбудованих стабілізаторів економічної активності (податкових надходжень і платежів) до фаз економічного циклу, що визначаються на основі набору економічних індикаторів, таких як ВВП, рівень безробіття та інфляція.

Таким чином, розроблена політика щодо мінімізації негативних циклічних явищ у глобальній економічній системі сприятиме сталому розвитку України, підвищенню ефективності національної економіки та зниженню системних економічних ризиків.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі проведено аналіз циклічності розвитку глобальної економічної системи, її сутності а також досліджено вплив економічних криз на глобальну економічну систему. Крім того проаналізовано підходи до стабілізації економічного розвитку в умовах циклічності глобальної економічної системи.

1. Теоретичне узагальнення наукових джерел про циклічний розвиток глобальної економічної системи дало підстави виділити дві основні групи теорій, які пояснюють причини появи циклічності, а саме екзогенні та ендогенні. Першу пояснюють існування циклічності економічного розвитку із позиції наявності зовнішніх чинників, що безпосередньо впливають на характер економічних відносин, до яких належать різноманітні економічні шоки: винайдення нових технологій, зміна грошово-кредитної політики держави або ж шоки в пропозиції праці. Друга ж група в свою чергу пояснює появу циклічності економічного розвитку з позиції наявності внутрішніх дисбалансів функціонування економічної системи, які полягають у суперечливому характері споживання економічних благ.

2. Світова економіка пройшла довгий шлях свого розвитку від осередків національних економік із мінімальним взаємозв'язком до багаторівневої глобальної економічної системи. До якої входять як національні економіки так і окремі виробники товарів і послуг, і в межах якої відбувається виробництво та перерозподіл економічних благ на всій планеті. Що в свою чергу висуває більше вимог до учасників економічних відносин для можливості підтримати свою конкурентоспроможність.

3. В умовах глобалізації помічено прояви взаємозалежності національних економік, а також синхронізація їх економічних циклів. Основними каналами яких виступають торгівельний, інвестиційний, банківський та ремісійний. В результаті процесів глобалізації та завдяки міжнародним каналам синхронізації економічних процесів створився єдиний глобальний економічний простір. У цьому просторі

економічна структура та географія розташування продуктивних сил формуються з урахуванням світової кон'юнктури, а коливання економічної активності набувають масштабів планетарного рівня.

4. Аналіз економічних крих показав, що хоч економічні фактори, такі як спекуляції, незбалансованість попиту і пропозиції та зовнішні шоки, залишаються одними з причин, їх конкретні прояви та масштаби змінюються з часом через технологічний прогрес, глобалізацію та розвиток фінансових ринків. Економічні кризи мають тенденцію до зміни з простих криз перевиробництва до фінансових криз, в основі яких спостерігається неможливість виплачувати борги в одних учасників ринку та нестабільне психологічний стан в інших – швидкий вивід коштів за найменших ризиків(кризи 98-99 рр, 07-08 рр. та 20-21 рр.).

5. ТНК мають все більший вплив на глобальну економічну систему через те, що формують все більший відсоток діяльності в економічному просторі, закономірно оперуючи все більшим відсотком світових ресурсів, чим створюють певні ризики через свою схильність до отримання короткострокового прибутку від діяльності в шкоду довгостроковому розвитку. Причинами ж збільшення впливу ТНК на загальну економічну систему можна назвати те, що вони виступають основою для розповсюдження каналів синхронізації економічних циклів через так званий ефект «стискання простору». Також має місце подальше загострення вищезазначених ризиків через позитивне масштабування економічної діяльності ТНК.

6. Для забезпечення стабільного економічного розвитку, який є головною метою економічної політики країни, важливо користуватися вбудованими стабілізаторами у регулюванні економіки. Інструментами цього регулювання є різноманітні фіскальні і кредитно-грошові заходи, які впливають на економічну систему з метою балансування ринкової ситуації. Політика мінімізації негативних наслідків циклічності глобального розвитку передбачає формування різноманітної структури національної економіки, оптимізацію міжнародних зв'язків для

синхронізації економічних процесів, раціональне управління золотовалютними резервами країни, а також впровадження проциклічної економічної політики, яка відповідає конкретній фазі економічного циклу.

7. Визначені напрямки реформування економіки України для зменшення негативних наслідків циклічного розвитку глобальної економіки та прискорення економічного зростання. Серед цих напрямків виділені прогресивна реструктуризація промислового виробництва, збільшення виробництва товарів для внутрішнього споживання, технологічна модернізація основних засобів підприємств, а також переорієнтація промисловості на виробництво товарів з вищим ступенем обробки та збільшення частки високотехнологічної продукції в загальному експорті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войтко С. В., Сопрун Н. В. Систематизація теоретичних та наукових поглядів щодо циклічних процесів у економіці. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1858> (дата звернення 02.05.2024)
2. Шумпетер Й. А. Економічні цикли: монографія. М: Неон, 1996. 768 с.
3. Медведкіна Є. О., Гайдей Д. О. Еволюція теорій циклічності розвитку глобальних економічних систем. Екон. вісн. Нац. техн. ун-ту України "КП" : зб. наук. пр. - 2014. - Вип. 11. - С. 10-13.
4. Абель Э.гуен, Бернанке Б. Макроэкономика. — СПб.: Питер, 2010. — 375-376 с.
5. Грегори М. Макроэкономика. — М.: Издательство МГУ, 1994. 490 с.
6. Воронкова Т. Є. Циклічність світового розвитку та закономірності виникнення економічних криз URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2019/65.pdf (дата звернення 25.04.2024)
7. Kitchin J. Cycles and Trends in Economic Factors. Review of Economics and Statistics 5 (1): 10–16. 1923.
8. Juglar C. Des Crises Commerciales Et De Leur Retour Periodique En France. Paris, 1862.
9. Kuznets S. S. Modern Economic Growth: Rate, Structure and Spread / Simon Smith Kuznets. — New Heaven, 1966.
10. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / под ред. Ю. В. Яковец, Л. И. Абалкина. Москва : Экономика, 2002. 766 с.
11. Форрестер Д. Мировая Динамика / пер. с англ. Москва: Terra Fantastica, 2003. 379 с.
12. Тоффлер Э. Третья волна. Москва.: ООО "Фирма "Издательство АСТ", 2004, 261 с
13. Міждисциплінарний словник з менеджменту : навчальний посібник / за ред. Черваньова Д. М., Жилінської О. І. Нічлава, 2011. – 624 с.
14. Воронова О. В., Марущак М. І., Пугачов М. І. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2459> (дата звернення 01.05.2024)
15. Людвиг Фон Мизес «Человеческая деятельность. Трактат по экономической теории.», 1949 Из-во: «Социум», Мюррей Ротбард «История денежного обращения и банковского дела в США», 2002 из-во: «Социум» с. 151-170,

16. Мюррей Ротбард Экономические депрессии: их причины и методы лечения, 2002 из-во: «Социум» с. 151-170
17. Дорошенко І. В. Фактори та наслідки глобальних кризових явищ на фінансових ринках. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/349/338> (дата звернення 01.05.2024)
18. Бобров Є.А. Аналіз причин виникнення світової фінансової кризи та її вплив на економіку України [Текст] / Є.А. Бобров // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 33–43
19. Дорошенко І. В. Фактори та наслідки глобальних кризових явищ на фінансових ринках. <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/view/349/338> (дата звернення 20.04.2024)
20. Ревякін Г.В. Закономірності циклічного розвитку глобальної економічної системи: дис. ... канд. екон. Наук : 08.00.02 Харків, 2018. 214 с.
21. Голюков А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини: підручник. Харків, 2015. 464 с.
22. Трифонова І. В. Роль транснаціональних корпорацій в глобалізації мировой економіки Молодой учёный. 2013. №9 (56). С. 246– 248.
23. The World Bank. Data bank: World development indicators. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення 01.05.2024)
24. Сторощук Б.Д. Прийняття рішень в умовах кризових трансформацій економічної влади. URL: <https://econom.chnu.edu.ua/journal/index.php/ecovis/article/view/161/119>. (дата звернення 25.04.2024)
25. Береславська О. І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету ДПС України. 2013. №3(62). С. 78–83.
26. International Monetary Fund Data URL: <https://www.imf.org/en/Data> (дата звернення 07.05.2024)
27. European Central Bank Data portal URL: <https://data.ecb.europa.eu/> (дата звернення 07.05.2024)
28. Хитрова О. А. Стратегічні аспекти управління соціально-економічними системами в умовах глобалізації Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). 2013. № 3. С. 179–185
29. Фоміна М. В. Проблеми сталого економічного розвитку в умовах глобалізації : монографія / М. В. Фоміна; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. - Донецьк, 2010. - 357 с

30. Fruman C. Economic diversification: A priority for action, now more than ever
World Bank Blogs. 2017. URL:
<https://blogs.worldbank.org/category/tags/economic-diversification> (дата звернення
06.05.2024)
31. Yahoo Finance // URL: <https://finance.yahoo.com/> (дата звернення 09.05.2024)
32. MF Survey: Assessing the Need for Foreign Currency Reserves // International
Monetary Fund. 2011. URL:
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2011/POL040711B.htm> (дата
звернення 08.05.2024)

Ім'я користувача:
Міжнародних фінансів Ананьєв Микола

ID перевірки:
1016326774

Дата перевірки:
06.06.2024 10:38:34 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
06.06.2024 10:42:58 EEST

ID користувача:
100005723

Назва документа: Кривоблоцький Костянтин Сергійович

Кількість сторінок: 68 Кількість слів: 13750 Кількість символів: 109764 Розмір файлу: 440.55 KB ID файлу: 1016125607

22.4% Схожість

Найбільша схожість: 5.38% з Інтернет-джерелом (http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/14216/2/dis_Rev).

21.7% Джерела з Інтернету 345 Сторінка 70

6.6% Джерела з Бібліотеки 381 Сторінка 73

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел